

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Fakulta humanitních studií

**Zviditelňování kulturního dědictví na území
Horního Pojizeří a Českého ráje**

Bakalářská práce

Autorka práce: Martina Marková

Vedoucí práce: doc. PhDr. Bohuslav Šalanda, CSc.

Turnov 2012

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Turnov, 31. 5. 2012

.....
Martina Marková

Mé poděkování patří vedoucímu práce, doc. Bohuslavu Šalandovi a pracovníkům Muzea Českého ráje v Turnově, kteří mi umožnili dlouhodobý přístup k písemným sborníkům.

Obsah

1. Úvod.....	6
1.1 Téma a cíl práce.....	6
2. Teoretické zakotvení výzkumu.....	8
2.1 Paradigmatické východisko.....	8
2.2 Vymezení základních pojmů.....	9
2.2.1 Kulturní dědictví.....	9
2.2.1.1 Hmotné kulturní dědictví.....	10
2.2.1.2 Nehmotné kulturní dědictví.....	11
2.2.1.3 Národní kulturní dědictví.....	12
2.2.2 Lidová kultura.....	12
2.2.3 Média.....	13
2.2.3.1 Teorie médií.....	13
2.2.3.2 Funkce médií a jejich vliv	14
2.2.3.3 Druhy médií.....	15
2.3 Region Horní Pojizeří a Český ráj	15
2.3.1 Charakteristika regionu a jeho poloha.....	15
2.3.2 Stručná historie regionu	17
2.3.3 Regionální periodika.....	19
3. Metoda výzkumu.....	22
3.1 Kvalitativní výzkum.....	22
3.2 Metoda výzkumu.....	22
3.3 Vzorek a jeho stručná charakteristika.....	23
3.4 Metoda analýzy.....	24
3.5 Hodnocení kvality výzkumu.....	25
4. Výzkumná část.....	27
4.1 Zviditelňování kulturního dědictví v médiích v době první republiky....	27
4.1.1 Obraz života v minulých staletích.....	28
4.1.1.1 Průběh roku.....	28
4.1.1.2 Řemesla.....	29
4.1.1.3 Lidový kroj.....	30
4.1.1.4 Lidová architektura.....	30
4.1.1.5 Lidové nářečí.....	31
4.1.1.6 Lidová slovesnost, obyčeje a pověry.....	33
4.1.2 Odkazy na hmotné památky.....	37
4.1.3 Spolky a sdružení spolu s jejich čelními představiteli.....	38
4.2 Zviditelňování kulturního dědictví v médiích po vstupu České republiky do Evropské unie.....	38
4.2.1 Obraz života v minulých staletích.....	39
4.2.1.1 Průběh roku.....	39
4.2.1.2 Lidová strava.....	39
4.2.1.3 Lidový kroj.....	40
4.2.1.4 Lidová architektura.....	40
4.2.1.5 Lidové nářečí.....	42

4.2.1.6 Lidová slovesnost.....	42
4.2.2 Odkazy na hmotné památky.....	43
4.2.3 Spolky a sdružení spolu s jejich čelními představiteli.....	45
4.3 Porovnání výstupů obsahové analýzy médií z období první republiky a z období po vstupu České republiky do Evropské unie.....	46
5. Závěr	51
6. Seznam použité a citované literatury.....	55

1. Úvod

Odkaz minulých generací, hmotná báze rozvoje spolu s tradicí předávanou zkušeností představují součást všelidského kulturního dědictví. Přírodní i kulturní hodnoty, které umožňují existenci a další rozvoj národní pospolitosti, spolu s kulturní složkou, která reprezentuje produkty práce a tvůrčí činnosti člověka, tvoří národní bohatství.¹

1.1 Téma a cíl práce

V současné době se v rámci politiky evropských zemí, v návaznosti na prosazující se globalizační tendence, zviditelňuje myšlenka uchování kulturního dědictví. Apel na zachování kulturních specifik je směřován zejména směrem k regionům. Vzniká celoevropsky řada aktivit, které jsou více či méně spojeny s myšlenkou uchovat a vyzdvihnout hodnoty kulturního dědictví, které by daný region zviditelnilo v rámci širšího prostoru a zároveň přispěly k budování regionální identity, která by jako jedna z mnoha mohla být důležitým hráčem na poli utváření identit občanů Evropské unie.

Záchrana kulturního dědictví ale není zcela novým jevem. Lze říci, že se opakovaně myšlenky volající po záchraně kulturních prvků vrací. Zvýšená pozornost v zájmu o kulturní dědictví je pak vždy vyvolána společenskou poptávkou. Ta souvisí s idejemi, které se mají skrze péči o kulturní prvky minulosti zviditelnit.

V souvislosti s těmito trendy si ve svém výzkumu budu klást otázku, jakou podobu a ideové pozadí měla péče o kulturní dědictví ve dvou obdobích: v současnosti a v období první republiky. Výzkum zaměřený na zviditelňování kulturního dědictví v médiích chci provést v regionu Horní Pojizeří a Český ráj.

Chci se zaměřit na to, jak se v daném regionu od počátku 20. století změnila podoba a ideové pozadí péče o kulturní dědictví. Budu proto hledat odpověď na tyto otázky:

1. Jaké kulturní prvky stály v popředí zájmu při snaze o zviditelňování kulturního dědictví (co vlastně bylo oním kulturním dědictvím)?
2. Jak byly jednotlivé kulturní prvky v médiích prezentovány a jaké myšlenky informace o kulturním dědictví provázely (jaká idea byla předkládána veřejnosti)?

---

¹ BENEŠ, J.: Muzeum a sbírky, s.10

Obě otázky chci zodpovědět v diachronní perspektivě, zaměřím se na komparaci dvou období: období první republiky a období po vstupu České republiky do EU.

Obě zvolená období spojuje demokratický vývoj, suverenita českého státu a jeho postavení v rámci politiky Evropy. Jejich společným prvkem je zvýšený zájem o kulturní prvky, které odkazují ke kulturním specifikům regionu, ve veřejných diskurzích. V období první republiky je to způsobeno vyčleněním se z rámce rakousko-uherské monarchie, stát byl budován na odkazech k národní minulosti. Ve sledovaném regionu, který byl v blízkosti německého vlivu, pak jsou tendence k odkazům na kulturní specifika regionu patrné v projektech jako Krajinová výstava r. 1925 v Turnově. Tyto tendence se odráží i ve veřejných regionálních periodikách.

Druhé sledované období, po roce 2004, je pak určováno vstupem České republiky do Evropské unie. Tento krok přináší hlubší začlenění ČR do celoevropské politiky, kde je mj. kladen důraz na uchování a vyzdvižení hodnot kulturního dědictví jednotlivých regionů v rámci Evropy, které by region zviditelnily v rámci EU a zároveň by pomohly vytvářet regionální identitu. Jistou paralelu s prvním obdobím lze spatřovat v zájmu o kulturní prvky, odkazující ke kulturním specifikům regionu v rámci širšího prostoru (v období první republiky doprovázené i snahou o uchování národnostních hodnot ve vztazích česko-německých).

Pro vlastní analýzu jsem zvolila vlastivědné regionální periodikum Od Ještěda k Troskám, které vychází v obou sledovaných obdobích. Jedná se ve své podstatě o renomovaný časopis, určený právě pro otiskování informací o různých kulturně-historických faktech spojených se sledovaným regionem. Předpokládám, že právě na jeho stránkách budou nejzřetelněji formulovány názory a kontexty, v jejichž rámci jsou či byly vnímány kulturní prvky hodné zachování či zpřítomnění.

2. Teoretické zakotvení výzkumu

2.1 Paradigmatické východisko

Určujícím pro výzkum jsou antipozitivistické (interpretativní) přístupy, které vzešly v návaznosti na teorie pozitivistické², jejichž zakladatelem byl A. Comte. „Antipozitivismus je široký proud různých metodologických přístupů k sociální realitě. (...) přístupy spojuje pouze východisko, že mezi podmínkami, ve kterých lidé žijí, a tím, co lidé konají, spočívá propast.“³ Tato propast je překonávána reflexí vlastního konání, interpretací podmínek, které člověk kolem sebe má. V reflexi se objevují subjektivní významy, které sociální realitě přiřkládají sociální aktéři. Prvním, kdo formuloval teze antipozitivismu byl Max Weber, který tvrdil, že samotné vysvětlení vztahů mezi sociálními jevy (pozitivismus) nestačí k poznání reality. Sociální realita je vytvářena prostřednictvím subjektivních významů, je nutné porozumět kulturnímu významu⁴ a ne jen analyzovat s ohledem na obecné zákony vyjádřené obecnými pojmy – abstraktní pojmy mohou sloužit jako nástroj k pochopení.⁵ Porozumění kulturnímu významu podle Webera dosáhneme, pokud výzkumný problém budeme vždy zvažovat v rámci konkrétních historických podmínek konkrétní společnosti. Do našeho poznání ale výchozí kulturní hodnoty, které do výzkumu vnášíme, nesmí již zasahovat.⁶

Vlastní analýza vychází též z teoretického rámce sociologie vědění⁷ - sociálního konstruktivismu. Významy a realita jsou sociálními konstrukty, které se neustále mění a utvářejí. Lidské vyjadřování se může projevat v produktech lidské činnosti, které jsou všem dostupné jako prvky společného světa – objektivace lidské subjektivity. Jedním druhem objektivace je označování, tj. lidské vytváření znaků. Znaky a znakové systémy se mohou odpoutat od vyjadřování subjektivity, nejdůležitějším znakovým systémem je

---

² Pozitivismus se vyvíjí postupně ke klesajícímu empirismu, který je založen na induktivním pozorování a zároveň ke zvyšující se racionalitě, založené na deduktivním dovozování ze všeobecných zákonů.

³ KUBÁTOVÁ, H.: Metodologie sociologie, s. 119-120

⁴ Kulturní význam nelze jako pojem zobecnit, váží se na něj vždy hodnoty konkrétní historické situace, ve které se společnost nachází – tedy ideje hodnot.

⁵ Weber zavedl „metodu ideálních typů“, což jsou myšlenkové konstrukce, které jsou nástrojem našeho poznávání skutečnosti. Jde o předpoklady, s nimiž jdeme zkoumat empirickou skutečnost. Nejedná se o vysvětlení skutečnosti samotné.

⁶ KUBÁTOVÁ, H. Metodologie sociologie, s. 119-171

⁷ „Sociologie vědění se zabývá vztahem mezi lidským myšlením a sociálním prostředím, v jehož rámci se toto myšlení utváří.“ (BERGER, P. L. - LUCKMANN, T.: Sociální konstrukce reality, s. 12)

jazyk.⁸ Musíme mít ale stále na paměti, že jazyk jako takový je spojen se sociální realitou, z níž vzešel.

2.2 Vymezení základních pojmů

2.2.1 Kulturní dědictví

Kulturní dědictví jako odkaz minulých generací tvoří soubor hmotných a duchovních hodnot. Obecně se hovoří o kulturním dědictví hmotném a nehmotném. V současnosti se snaží badatelé připisovat oběma skupinám stejnou důležitost.

Sociologický slovník uvádí pod heslem „dědictví kulturní“: „Souhrn artefaktů, hodnot, norem a kulturních vzorů předávaný dalším generacím. Představuje jakousi kolektivní paměť selektivně kumulativního charakteru, která stále přebírá nové prvky. Předávání d. k. je usnadněno systémy symbolů a znaků. D. k. hraje důležitou roli v procesech socializace a enkulturace.“⁹

Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů, charakterizuje kulturní památky obecně (tedy nemovité a movité věci, popřípadě jejich soubory) jako významné doklady historického vývoje, životního způsobu a prostředí společnosti určitého období. Jsou projevem tvůrčích schopností a práce člověka z nejrůznějších oborů lidské činnosti a nositelem historických, uměleckých i technických hodnot nebo mají přímý vztah k významným osobnostem i historickým událostem.¹⁰

Teorie kulturního dědictví zkoumá poznání odkazu minulých generací i možnost jeho využití pro náš současný život, hledání způsobů uchování těchto hodnot pro budoucí generace.¹¹

Cílené snahy o zachování hmotného kulturního dědictví se začínají v Evropě objevovat na sklonku 18. století, současně s rozvojem průmyslu a velkoměst. Ten je mj. provázen i demolicemi starých staveb a již tehdy si lidé dokázali uvědomit jedinečnost památek, dokládajících tvořivou práci a způsob myšlení předchozích generací, tedy i nutnost

---

⁸ BERGER, P.L. - LUCKMANN, T.: Sociální konstrukce reality, s. 31-41

⁹ JANDOUREK, J.: Sociologický slovník, s. 52-53

¹⁰ Příručka vlastníka kulturní památky.

¹¹ BENEŠ, J.: Muzeum a sbírky, s. 10

jejich zachování jako nenahraditelného zdroje poznání národních dějin.¹² V současnosti se k této tradici přidala i širší mezinárodní spolupráce. Česká republika přistoupila v roce 1991 k Úmluvě o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví. Předpis na ochranu kulturních památek je zakotven i v právním systému České republiky. Jedná se o právní předpisy zakotvené ve výše uvedeném zákonu č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů.

Kulturní prvky, které provázely člověka a které byly nějakým způsobem zviditelňovány, hrály vždy důležitou roli v duchovní a sociální kultuře člověka. Jejich odkaz můžeme vidět ve všech aspektech našeho života. Jsou často chápány jako součást lokálního patriotismu.

2.2.1.1 Hmotné kulturní dědictví

Mobilní, hmotné doklady je nutné zvažovat v souvislostech v rámci kulturního dědictví, jehož jsou organickou součástí. Člověk vytvořil během své existence k uspokojování svých materiálních i duchovních potřeb mnoho objektů, výtvorů. Ač některé postupně zanikaly, podávají autentické svědectví o způsobu života. Josef Beneš v knize Muzeum a sbírky nazývá tyto objekty „zhmotnělou pamětí lidstva“, kterou generace za generací uchovávala jako hmotnou bázi rozvoje vedle tradic předávané zkušenosti, znalosti i záznamů o lidském konání. „Dochované výtvořiny představují součást všelidského kulturního dědictví, na jehož uchování a využívání má zájem celé lidstvo, nejen jejich přímí držitelé, obyvatelé místa či země.“¹³

Dle tohoto autora lze mezi hmotné kulturní dědictví zařadit unikáty světového evropského a národního významu, výtvořiny mimořádné hodnoty díla. Zároveň uvádí diferenciaci, kde lze z výtvorů přírody a člověka obecně odlišit předměty sběratelského zájmu, z nich pak lze vymezit starožitnosti, z nichž vymezuje sbírkové předměty, z nich dále kulturní památky, které lze dále užším výběrem vymezit na národní kulturní památky.

---

¹² Příručka vlastníka kulturní památky, s. 3

¹³ BENEŠ, J.: Muzeum a sbírky, s. 9

2.2.1.2 Nehmotné kulturní dědictví

Koncept nehmotného kulturního dědictví je v současné době na vzestupu, přispívají k tomu i trendy politiky obchodu a fenomén tzv. kulturní turistiky. Tento koncept, využívaný zejména v praxi, ovlivňuje velmi výrazně sociální realitu. Zájem o něj je motivován zejména touhou po jeho záchraně, a to s postupující globalizací, která by jej mohla zcela zatratit. Na mezinárodní scéně je vidět snaha o vytváření mezinárodních dokumentů zabývajících se konceptem nehmotného kulturního dědictví. Prvek nehmotného kulturního dědictví je však většinou definován výčtem designátů¹⁴. Tento problém zůstává i u konceptu kulturního dědictví obecně.

Kulturní dědictví jako takové nelze spojovat pouze s materiální kulturou. Jde o neustále se vyvíjející koncept, který se zrodil primárně z praxe a ještě nedošlo k jeho soustředěnější seriózní reflexi.¹⁵ Podle koncepce Petera Howarda¹⁶ (zabývá se tzv. heritage studies, studiem dědictví) musí všechny pozůstatky minulosti nejprve projít procesem selekce prvků vnímaných jako hodnotné a poté má následovat identifikace s nimi. Zároveň tento autor jako dědictví chápe cokoli, co někdo chce zachovat či sbírat a předat dalším generacím - jde tedy o velmi subjektivní vnímání. Někdy se jevy dříve označované termínem „tradice“ nově interpretují jako „kulturní dědictví“, avšak definice pojmu *kulturní dědictví* je složitá.

Koncept nehmotného kulturního dědictví odráží snahu o obnovu tradičního folkloru a mizejících kulturních jevů. Tato snaha, související s jakýmsi romantickým nacionalismem, snad motivovala první sběratele folkloru i iniciátory projektů, jako byla např. Národopisná výstava československá v roce 1895. Ovšem vědomí, že vybrané jevy uchováváme jako „kulturní dědictví“, může vést i k vytracení původního smyslu, mizí představa autenticity původní živé kultury. Živá kultura se tak přemění na folklór, na pouhý zdroj výdělku pro turistický ruch.¹⁷ Na druhé straně vstupují v současnosti do hry i jevy označené jako „kulturní dědictví“, které jsou konstruovány zcela uměle bez vazby na původně autentickou kulturu regionu.

---

¹⁴ Pod pojmem nehmotné kulturní dědictví se pouze vyjmenovávají jednotlivé kulturní formy a procesy, které jej mají v sumě reprezentovat.

¹⁵ JANEČEK, P.: Problematika konceptu nehmotného kulturního dědictví

¹⁶ HOWARD, P.: Heritage. Management, Interpretation, Identity.

¹⁷ GEERTZ, C.: Interpretace kultur: vybrané eseje, s. 14

Tak jako u samotného konceptu kulturního dědictví přicházejí zatím teoretické interpretace jen ojediněle, ani teoretická základna nehmotného kulturního dědictví ještě není zcela propracovaná. Centrálním pojmem v diskurzu nehmotného kulturního dědictví zůstává pojem „kultura“ z kulturně-antropologického hlediska. Slovinský antropolog Mencin zastává názor, že nový termín *nehmotné kulturní dědictví* je pouhým novým názvem pro tradiční pojem „kultura“ chápaný z pohledu definic antropologie, etnologie a folkloristiky.

2.2.1.3 Národní kulturní dědictví

Mezinárodně zavedeným termínem „národní kulturní dědictví“ je označena kulturní složka reprezentující produkty práce a tvůrčí činnosti člověka, která hraje významnou roli v souboru národního bohatství, tj. přírodních i kulturních hodnot umožňujících existenci a další rozvoj národní pospolitosti. Obsahuje duchovní hodnoty, kterými jsou symboly (především jazyk) a formy jednání ztělesňující určitý kulturní model a také obsahuje hmotné hodnoty, které charakterizují duchovní proudy, tendence a snahy své doby a prostředí.¹⁸ Soubor těchto hodnot není nikdy uzavřen. Národní kulturní dědictví představuje organickou složku národní existence s přímými užitkovými i kulturními funkcemi.¹⁹

2.2.2 Lidová kultura

„Poklady lidového umění jsou dalším krůčkem k poznání kraje, v němž žijeme...“²⁰

Protože výzkum v této oblasti přináší zejména články, odkazující na lidovou kulturu, a vlastně pojem kulturní dědictví se váže na pojem lidová kultura, zdálo se nám vhodné věnovat tuto podkapitolu právě jí.

Už od začátku 19. století se v Čechách i na Slovensku formovaly názory na kulturní dědictví těchto národů a v těchto názorech měl důležité místo folklor.²¹ Folklor je součástí širšího systému kultury, kterou označujeme termíny *lidová kultura* nebo

¹⁸ BENEŠ, J.: Muzeum a sbírky, s. 10

¹⁹ Tamtéž, s. 11

²⁰ HORYNA, V.: Pověsti českého severovýchodu, s. 167

²¹ LEŠČÁK, M. – SIROVÁTKA, O.: Folklor a folkloristika, s. 5

tradiční lidová kultura. Jde o část kultury lidstva, jejímž tvůrcem a oživovatelem jsou lidové vrstvy.²²

Základním východiskem této tvorby byl bezprostřední vztah mezi tvorbou a konzumací kultury (všechny kulturní a umělecké potřeby byly zabezpečeny ve vlastních pracovních, společenských i uměleckých relacích). Lidová slovesnost si přibrala mimo estetické i výchovnou funkci. Tento vlastní typ kulturní tvorby nižších vrstev obsahoval a obsahuje základní znaky etnické osobitosti kultury jednotlivých národů, nejde ale jen o produkt rolnického prostředí, nejnižších vrstev společnosti. Uchovávání lidové kultury závisí na primárních principech společenské komunikace, tvůrce i konzument se tedy na její produkci podílejí. Lidová kultura tvoří otevřený systém, mohou do ní vcházet i podněty z jiných kulturních prostředí, vždy se ale s repertoárem informací dědí i jisté normy, dle kterých se předchozí generace řídily. Tyto tradované normy tvořily v podstatě stabilizační zázemí pro další souvislý vývoj kultury. Vliv „cizorodých prvků“ byl usměrňován rodinnými, lokálními, regionálními, etnickými a nadetnickými tradicemi.²³

V každé etapě vývoje kultury se měnil obsah i formy lidové kultury.

2.2.3 Média

Médii lze nazvat nástroj komunikace sloužící k reprezentaci nějakého obsahu. Médium samo není neutrální, ale přispívá způsobem zpracování k významu textu.²⁴

2.2.3.1 Teorie komunikace

Prvním ve větší míře přijatým modelem komunikace je model Shannona a Weavera, který zkoumá zejména přenos znaků a jeho zkreslení (komunikační šum – technický či sémantický).²⁵

---

²² Tamtéž, s. 11

²³ Tamtéž, s. 12-16

²⁴ JANDOUREK, J.: Sociologický slovník, s. 154

²⁵ LOKAJ, Z.: Média a realita, s. 17

Klasický model komunikačního toku sestavil Harold D. Lasswell. Navrhl popisovat komunikační procesy zodpovídáním otázek: Kdo řekl co komu, jakým kanálem a s jakým efektem?²⁶ Důležitým prvkem tohoto modelu je důraz na efekt komunikace.

V případě našeho výzkumu jde však především o Laswellovo *sdělení* (co?). Odpověď hledáme jednak z pohledu čistého obsahu sdělení a pokusili jsme se i o analýzu z pohledu úmyslu zveřejnění obsahu sdělení (jakou myšlenku se nám snaží média skrze články o kulturním dědictví podat).

2.2.3.2 Funkce médií a jejich vliv

Základní funkcí médií je ukládání informací a usnadňování jejich pohybu.²⁷

Funkcemi masových médií je poskytování informací, zábavy a vzdělávání. Lze je zkoumat i z pohledu širších vzorců kulturního významu, na jejichž tvorbě se podílejí a jimiž jsou utvářeny. Podílejí se na „selektivní nabídce sociálního vědění a obrazů“, díky nim „chápeme svět svůj i svět těch druhých, takže jsou důležitým globálním zdrojem při tvorbě identity.“ Svým umístěním v rámci aktivit každodenního života „přispívají k udržování našich kulturních vzorců času, prostoru a zvyklostí.“²⁸ Masová média vytváří ve společnosti nové sociální vazby a utváří skupinovou identitu.²⁹

Média mají „již svou existenci a roli, kterou sehrávají, zřejmý (i když často obtížně postižitelný) vliv na chování jednotlivce a společnosti...“.³⁰ Nefungují nezávisle na svém prostředí, ovlivňují je a jsou jím ovlivňována. Nabízejí svým příjemcům obrazy událostí, které se mohou od skutečných událostí lišit - realitu restrukturuje, vyhodnocují a interpretují.³¹

Teorie o vlivu médií prošly vývojem. Prvotní představa z počátku 20. století, že publikum zcela přijímá nabízené sdělení, byla vystřídána zjištěním, že jedinci v mediálním publiku nevnímají sdělení stejně. Sedmdesátá léta minulého století jsou formovaná teoriemi o konstruování světa pomocí významů, které sdílejí jednotlivé sociální skupiny, a tak se objevují názory, že média konstruují svět pomocí významů,

---

²⁶ SCHULZ, W. - HAGEN, L. - SCHERER, H. - REIFOVÁ, I.: Analýza obsahu mediálních sdělení, s. 19

²⁷ McLUHAN, M.: Jak rozumět médiím, s. 151

²⁸ BARKER, Ch.: Slovník kulturních studií, s. 113-114

²⁹ JIRÁK, J. – KÖPPLOVÁ, B.: Média a společnost, s. 21

³⁰ Tamtéž, s. 11. Srov. též McLUHAN, M.: Jak rozumět médiím, s. 26: „Každé médium má schopnost vnutit své vlastní předpoklady těm, kteří se nemají na pozoru.“

³¹ LOKAJ, Z.: Média a realita, s. 8

jejichž produkci ovládají (nebo jí dominují). Koncem dvacátého století přichází v úvahu do jisté míry aktivní úloha příjemce, který musí dekódovat sdělení podavatele. Stuart Hall nabídl tři způsoby interpretace sdělení (od způsobu, který nabízí médium až po úplné odmítnutí sdělení).³²

2.2.3.3 Druhy médií

Komunikační prostředky, tedy to, co zprostředkovává někomu nějaké sdělení, lze označit jako komunikační média. Ta se dále dělí na primární (jedná se o kódy používané při komunikaci, tj. soustavy znaků a pravidel pro jejich používání, tedy i přirozený jazyk), která jsou zprostředkovateli sdělení mezi účastníky komunikace. Dalšími jsou média sekundární, která se vyvinula pro zprostředkování komunikace na větší vzdálenost a při snaze zprostředkovat sdělení většímu počtu lidí a multiplikaci, tedy prostředky snažící se o záznam a přenos sdělení (obrázky, tisk, nahrávky, signalizace, vysílací a přenosová technika a počítačové sítě).

Média lze rozlišovat i z pohledu, jaký typ společenských vztahů mají podporovat či vytvářet, jakou roli plní jako společenská instituce. V této rovině lze označit média interpersonální, mezi jejichž znaky můžeme zařadit to, že jejich uživatelé se vnímají jako jedinečné osobnosti a zpravidla umožňují vysílání a přijímání vzkazů na obou stranách (korespondence, telegraf, telefon) a oproti nim stojí média masová. Ta staví jednoho účastníka do role vysílatele a jiného do role příjemce, přičemž sociální vazby mezi skupinou lidí, jimž je mediovaný obsah určen, jsou slabé nebo vůbec žádné (noviny, časopisy, knihy apod.).³³

2.3 Region Horní Pojizeří a Český ráj

2.3.1 Charakteristika regionu a jeho poloha

Region Horní Pojizeří a Český ráj jsou vzájemně provázány svou polohou i přírodním charakterem. Toto území kopíruje zhruba hranice okresu Semily, tedy bývalých okresů

---

³² LOKAJ, Z.: Média a realita, kap. 6

³³ JIRÁK, J. - KÖPPLOVÁ, B.: Média a společnost, s. 16-21. Srov. též: LOKAJ, Z.: Média a realita

Turnov, Semily a Jilemnice zrušených roku 1960. Jedná se z velké míry o oblasti podhorské, spojené zčásti řekou Jizerou. Nalézají se zde mnoho památek přírodního charakteru a množství památkových objektů, hradů či zámků, což může také přispívat k rozvíjení fantazie a povídání příběhů. Jde o region, v němž „vyprávění povídalek“ bylo vždy v popředí zájmu obyvatel kraje, zejména při domácích pracích.

Lidová kultura v této oblasti je odlišná od lidové kultury jiných, zejména zemědělských oblastí naší země, a to hlavně díky přírodním podmínkám (hornatý ráz krajiny), blízkosti státní hranice a dříve citelné existenci národnostního rozhraní; navíc zde oproti podobným oblastem země zakotvil ve velké míře hlavně textilní a sklářský průmysl.³⁴

Na poměrně malé ploše lze nalézt mimo přírodních krás i velké množství lidových památek. Mezi nejvýznamnější lze zařadit práci lidových kameníků, jejichž výtvoř se zde nacházejí na mnoha místech a postupem času je patrná snaha o jejich záchranu v souladu s myšlenkou uchovat jejich krásu jako dědictví budoucím generacím.

Již od konce 20. století je ve sledovaném regionu patrné úsilí o zachování lidových skvostů. Výraznou osobností byl v tomto směru turnovský rodák, akademický malíř Jan Prousek (1857-1914). Ten si jasně uvědomoval pomíjivost lidského snažení a věnoval velké množství času i finančních prostředků k zachování skvostů lidové kultury. Výsledky jeho snah lze dnes najít ve sbírkách turnovského muzea, kde je uložena jeho pozůstalost, obsahující desítky kreseb lidových staveb a dalších památek sledovaného regionu. Jako vynikající znalec lidových staveb se zapojil do projektu Zemské jubilejní výstavy roku 1891³⁵ a Národopisné výstavy československé v roce 1895.³⁶ Venkovský život a lze říci samotná venkovská architektura byla v tomto období významným národně manifestačním prvkem. Dalším turnovským rodákem, s nímž si v tomto směru rozuměl, byl historik Josef Vítězslav Šimák, který se i přes profesní působení mimo region Českého ráje do Turnova každoročně vracel a zanechal za sebou řadu prací věnující se oblasti Českého ráje³⁷. K popularizaci lidové architektury v Pojizeří přispěl ve svých dílech i historik Josef Pekař. V roce 1990 byla znovuoživena činnost Pekařovy společnosti³⁸, která „usiluje o rozvíjení historického vědomí veřejnosti a jejich znalostí

³⁴ SCHEYBAL, J. V. – SCHEYBALOVÁ, J.: Lidová kultura severních Čech, s. 17

³⁵ Byl členem Výboru pro výstavu lidového umění v Čechách.

³⁶ Výsledkem jeho snah byla publikace: Dřevěné stavby starobyle roubené a lidový nábytek v severovýchodních Čechách. Praha 1895

³⁷ Za všechny uveďme, vzhledem k tématu práce, Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu turnovském, Praha 1909.

³⁸ Občanské sdružení „Pekařova společnost Českého ráje“ navazuje na činnost spolku s názvem „Pekařova společnost pro povznesení Českého ráje“, založeného v roce 1936.

historických a kulturně historických, zejména oblasti Pojizeří a Českého ráje, podněcuje záchranu významných movitých a nemovitých památek v dosahu své činnosti“.³⁹ Z pozdějšího období je třeba zmínit mnohaletou činnost manželů Scheybalových, jejichž dokumentační práce byla určena zejména pro budoucnost.

V neposlední řadě je třeba zmínit, že se jedná o region, z nějž vzešlo mnoho děl krásné literatury. Za všechny autory, kteří kraj ve svém díle nevynechali, lze uvést například Karla Václava Raise a jeho dílo *Zapadlí vlastenci*, podávající idylický obraz obrozenecké školy. Dále Antala Staška, který ve svých dílech zúročil své pětatřicetileté působení v Semilech. Jeho kniha *Blouznivci našich hor* obsahuje několik povídek a novel s dějovým pozadím horského mediánství-spiritismu, který je kupodivu do dnešních dnů živým tématem - především na Novopacku.⁴⁰ Zůstaneme-li u psaného slova, nelze nezmínit ani písmáky⁴¹ - „zapisovatele“ dialektů i konkrétních obrazů zašlého života, kterých v regionu najdeme velkou řadu. Za všechny lze uvést Josefa Kramáře (1818-1895), lékárníka z Vysokého nad Jizerou. Dále povídkáře Josefa Šíra (1859-1920), učitele z Jilemnicka. Na Turnovsku se jednalo o statkáře Josefa Dlaska (1782-1853), který hospodařil v Dolánkách.⁴² Kraj byl a je pro mnohé autory inspirací pro vznik poměrně velkého počtu knih psaných horáckým dialektem.

Lze konstatovat, že region vytyčený ve výzkumu patří krajinářsky a historicky k nejpozoruhodnějším v naší republice. Příroda i předkové zde vytvořili více jak příznivé podmínky pro postupnou obnovu a upevnění vztahu člověka k přírodnímu a kulturnímu bohatství našeho domova.⁴³

2.3.2 Stručná historie regionu

K Turnovsku se tradičně pojí výroba šperků a zpracování drahých kamenů, které je v regionu jistě doloženo od konce 16. století. Kamenářská profese byla na vzestupu především v první polovině 18. století a fáze prosperity se cyklicky střídaly s obdobími

---

³⁹ Zdroj: <http://www.muzeum-turnov.cz/pekarova-spolecnost-ceskeho-raje/>

⁴⁰ Za zmínku snad stojí i současné snahy ředitele městského muzea v Nové Pace téma duchařství v rámci stále expozice poněkud upozadit, což se v žádném případě nepotkává s porozuměním veřejnosti ani vedením celé organizace, tj. města.

⁴¹ „Písmákem lze nazvat prosté jednotlivce, kteří nám písemně zachovali své zkušenosti a výsledky svého přemýšlení.“ (JÍLEK, F.: *Za života našich otců*, s. 9)

⁴² Jeho paměti vyšly tiskem zásluhou Františka Kutnara roku 1941.

⁴³ Od Ještěda k Troskám, vlastivědný sborník Českého ráje a Podještědí. 1994, ročník I (XVII), s.1. Sborník bude nadále uváděn při citacích pod zkratkou OJKT.

recese. Těžiště tohoto odvětví nebylo ve zpracování drahých kamenů, ale v broušení tzv. skelné kompozice – tj. imitací drahých kamenů. V obdobích prosperity a dostatečného odbytu výrobků se broušení drahých kamenů, resp. jejich napodobenin, věnovala také velká část venkovské populace, která si tak mohla zlepšit svou životní situaci.⁴⁴

Zrušení nevolnictví a toleranční patent umožnily svobodnější putování obyvatelstva za zdroji obživy, celá řada panovnických reskriptů podpořila rozkvět předení, tkaní, textilního tisku i obchodu. Textilnictví bylo dalším důležitým odvětvím průmyslu v regionu. Fenomén textilních manufaktur v první polovině 19. století ve skutečnosti umožnil obyvatelstvu města Turnova přežít zánik starého cechovního broušení drahých kamenů a výroby kompozice do doby, než se v Turnově objevil moderní tovární průmysl.⁴⁵ Centralizované manufaktury na tisk lněných a bavlněných látek (kartounů) byly různým způsobem propojeny také s ručními přadláky a tkalci, a tak přechod mezi rozptýlenou a centralizovanou manufakturou nebyl nijak ostrý. Turnov byl v krátké době doceněn díky své výhodné poloze a na počátku 19. století ve městě poměrně záhy vyrostlo šest továren na kartouny, vesměs hnaných vodou z řeky Jizery, kde pracovalo až pět set dělníků – na velikost Turnova počet více než slušný. Kartounky přímo zaměstnávaly nebo alespoň poskytovaly stálý výdělek velkému množství ručních tkalců z okolí Turnova i podhorských vesniček, např. Českodubská. V první polovině 19. století nastupuje v Českém Dubu schopný textilní podnikatel Franz von Schmitt. Prosperující firma řízená z Českého Dubu patřila k významným textilním podnikům monarchie a Schmittův podnikatelský duch se promítal i do obrazu města.

Velmi stará průmyslová tradice v regionu „vedla k migraci a velké koncentraci obyvatelstva“⁴⁶. Národnostní rozhraní v této oblasti nezpůsobilo nivelizaci, naopak došlo k růstu forem, které odrážely odlišné hospodářské i kulturní tradice.⁴⁷

---

⁴⁴ Tradice výroby šperků se v Turnově rozvíjí dodnes a šperky s českými granáty proslavily Turnov po celém světě.

⁴⁵ NAVRÁTIL, I.: Tiskárny kartounů v Turnově v první polovině 19. století. Sborník prací východočeských archivů. In: Sborník prací východočeských archivů 8, s. 117.

⁴⁶ SCHEYBAL, J. V. - SCHEYBALOVÁ, J.: Lidová kultura severních Čech, s. 103.

⁴⁷ Tamtéž, s. 103

2.3.3 Regionální periodika

Důvod, proč na tomto místě uvádíme regionální periodika a proč jsme je zvolili jako zdroj dat pro výzkum je, že většina z nich vycházela po delší čas, byla víceméně určena širší veřejnosti a často i spoluautory článků byla veřejnost. Na jejich stránkách snad tedy lze sledovat případný vývoj v cestě při snaze o zviditelňování kulturních prvků, které mohou být považovány za kulturní dědictví a které byly autory periodik zařazovány do tisku, aby svým zveřejněním předešly možnému zapadnutí mezi události, příběhy a věci, které budou postupem času zapomenuty nebo aby skrze ně mohla být přenesena na čtenáře idea vydavatelů.

Ve vymezeném regionu bylo a v současnosti je vydáváno několik regionálních periodik. Najdeme zde poměrně velké množství regionálních sborníků a tiskovin vydávaných ve 20. století. Regionální periodika z počátku minulého století mají svou nezastupitelnou úlohu pro případné zájemce o studium života na venkově a mohou být doplněna i archivními prameny, které také nabízejí celou řadu odkazů.

Obecně v nich nenacházíme mnoho témat tzv. velkých dějin. „Velké dějiny jsou velmi zjednodušeně to, o čem se píše v dějepise, co hýbe světem“.⁴⁸ V odborné literatuře lze pro články uveřejňované nejčastěji v regionálních sbornících sledovaného regionu také často najít termín „dějiny malých lidí“⁴⁹. Uvedený termín označuje kulturní prvky, které stály v popředí zájmu při snaze o zviditelňování kulturního dědictví, neboť právě taková témata měla snad upevňovat pocit sounáležitosti s krajem, v němž autoři žili či alespoň strávili část svého života a taková témata měla být zachována jako nezanedbatelná součást kulturního vývoje uvedeného regionu.

Z výraznějších periodik regionu v minulosti se jedná především o Lomnicko nad Popelkou, vlastivědný sborníček pro školu a dům, z let 1920 – 1925, který vydávala učitelská jednota Komenský. Články se dotýkají různých témat. V centru zájmu jsou i různé zvyky a tradice, pověry, pověsti o strašidlech, revenantech, o pokladech, astrologii nebo o „lidovém čarodějnictví“. Autory byli místní nadšenci, v řadě případů místní kantoři, kteří měli zájem o lidovou kulturu a byli si vědomi jejího ústupu z běžného života lidí. Většina příspěvků ve sborníku pochází nebo vznikla na základě

⁴⁸ ŠIKLOVÁ, J.: Ženy a politika. In: FRÝDLOVÁ, P. (ed.): Všechny naše včerejšky II. Paměť žen, s. 215

⁴⁹ Např. VANĚK, M.: Orální historie ve výzkumu soudobých dějin, s. 28

akce, která probíhala roku 1893, kdy byl sbírán materiál pro Národopisnou výstavu. Shromažďování informací tehdy probíhalo na všech úrovních, a tak se lze dozvědět o řadě povídaček a pověstí také z „úst“ dětí školou povinných, které svůj příběh vyslechly od svých rodičů či spíše prarodičů a ve škole jej reprodukovaly. Jejich podání pak byla místními učiteli sepsána a následně otisknuta. Účastníků či spoluautorů byla opravdu celá řada. Příběhy jsou zajímavé jak po tematické stránce, tak i po stránce místopisné. Většina z otištěných článků by v případě, že by nebyla prezentována ve sbornících pravděpodobně odešla s jejich nositeli. I to byl zřejmě jeden z důvodů, proč širší veřejnost cítila potřebu své články vydat tiskem. Ve zmiňovaném vlastivědném sborníčku Lomnicko nad Popelkou vycházelo i velké množství článků J. J. Fučíka o historii regionu („Vznik a vývoj obcí“, „Historie divadel na Lomnicku“ ap.). O periodiku se s uznáním vyjadřovali i pražští profesori, kteří oceňovali jeho vyvážený obsah a přínos místním obyvatelům.

Dalším velmi výrazným periodikem regionu je Od Ještěda k Troskám, vlastivědný sborník českého severu. Vycházel v letech 1922-1938 a od roku 1994 je vydáván opětovně. Sborník nemá zcela vědecký charakter, je spíše vlastivědně popularizační (uveřejňované kulturní prvky jsou tak vztaheny více ke každodennosti obyvatel regionu). V letech 1922-1938 sborník vydávaly Učitelské jednoty v Turnově a v Českém Dubu, zastoupené v redakční radě učiteli Janem Polákem a Václavem Havlem. Od ročníku IV., tedy od září 1925 se připojila i jednota mnichovohradišťská, zastoupená Aloisem Šimonem. Významným spolupracovníkem všech původních šestnácti ročníků se stal Josef Vítězslav Šimák, profesor historické vlastivědy na Univerzitě Karlově v Praze, který se zabýval nejen historií celého Pojizeří. Jeho záměrem bylo pořídit: „*vlastivědnou bibli našim krajanům, nynějším i budoucím*“.⁵⁰

Postupně se podařilo vytvořit početný okruh spolupracovníků nejen z řad odborníků, zejména učitelů, k nimž se přidali i dopisovatelé z řad neprofesionálních znalců a milovníků vlastivědy. Profesor Šimák se věnoval zejména historii Turnovska v době pobělohorské či náboženským dějinám. Přispíval i články o významných osobnostech a věnoval se rovněž archeologickým výzkumům. Lidovou architekturou se zabýval zejména Petr Matoušek. Ve sborníku nechybí v člancích o významných osobnostech ani osoba Karoliny Světlé, která o zdejším kraji psala ve svých dílech a z jejichž pamětí pak

---

⁵⁰ MAIEROVÁ, H.: Navazujeme na požehnané dílo. In: OJTK 1994, roč. I (XVII), s. 2

vycházeli při psaní příspěvků Anežka Čermáková-Sluková, její neteř, a učitel z Českého Dubu, Václav Havel. Oba tito autoři se zabývali i národopisným studiem podještědské oblasti.

Ve sborníku je zřejmá velká národopisná snaha autorů a přispěvatelů. Je patrné úsilí o zachycení všech důležitých aspektů běžného života lidí - ty tak spoluutvářely obraz života minulého i současného. Opětovně začal být sborník vydáván po roce 1994. Zprvu se jednalo o nepravidelnou činnost, od roku 2004 však vychází pravidelně, čtyřikrát ročně. V obnovených číslech se mění podtitul z vlastivědného sborníku českého severu na vlastivědný sborník Českého ráje a Podještědí. Obnovená čísla sborníku vychází z iniciativy občanského sdružení PAMĚŤ Českého ráje a Podještědí. Je zaměřen stále na širokou veřejnost, příspěvky se dotýkají opět různých témat, která jsou v popředí zájmu obyvatel kraje - jedná se o historii, geologii, botaniku apod.

Ve sledovaném regionu byl vydáván dále sborník Radostná studánka, vlastivědný sborník školního okresu turnovského, dětský vlastivědný časopis, vydávaný vlastivědnou komisí učitelstva národních škol školního okresu turnovského v letech 1939-1943. Byl určen zejména dětem a svými příběhy a pověstmi měl formovat novou generaci a předkládat jí myšlenky, které mají být péčí o kulturní prvky minulosti zviditelněny.

Z periodik, která vycházejí i v dnešní době, můžeme zmínit například Pojizerské listy (Hlasy a Listy pojizerské), které byly založeny roku 1886 a v současnosti se věnují zejména událostem a zajímavostem regionu.

3. Metodologická východiska

3.1 Kvalitativní výzkum

K objasnění výzkumných otázek využijeme možností kvalitativního výzkumu, analýzu médií. Kvalitativní výzkum byl vybrán proto, že netestuje hypotézy (to je cílem kvantitativního výzkumu), ale jeho cílem je vytváření nových hypotéz, nového porozumění, vytváření teorie. Používá induktivní logiku, tzn. že na začátku procesu je sběr dat, pak následuje hledání pravidelností existujících v těchto datech, formulace předběžných závěrů a výstupem mohou být nově formulované hypotézy.⁵¹ To vše děláme při kvalitativním výzkumu souběžně. Porozumění při výzkumu vyžaduje vhléd do co největšího množství dimenzí daného problému. Zvolili jsme jej, neboť budeme hledat odpovědi na otázky, jak se změnil diskurz týkající se zvoleného předmětu bádání. Sledovat budeme vztahy a kontexty, v nichž je předmět bádání (tedy jednotlivé kulturní prvky) zmiňován. Považujeme za vhodné uchopit problém holistickým přístupem. Jsme si vědomi, že kvalitativní výzkum může přinést ve svém průběhu i nové výzkumné otázky či nutnost předem vyřčené výzkumné otázky přeformulovat.

3.2 Metoda výzkumu

Při studiu mediálního produktu musí být vzata v úvahu skutečnost, že komunikujeme pomocí znaků, které mají významy, jež se liší podle kontextu světa a doby kolem nás, jež asociují naše postoje, zkušenosti a pocity. Všechny významy slov i obrazů jsou společensky a kulturně podmíněné konstrukce.⁵² Významy těchto produktů se tedy mohou lišit v závislosti na komunikačním a kulturním prostředí.

Pro zkoumání veřejného periodika použijeme kvalitativní obsahovou analýzu. Text chceme vnímat jako prostředek, který nám může umožnit náhled na danou problematiku (podoba a ideové pozadí péče o kulturní dědictví v minulosti a současnosti).

---

⁵¹ DISMAN, M.: Jak se vyrábí sociologická znalost, s. 287

⁵² JIRÁK, J. - KÖPPLOVÁ, B.: Média a společnost, s. 136

Technikou sběru dat bude tedy kvalitativní obsahová analýza, technika založená na přímém pozorování, která není standardizovaná a pro téma tohoto výzkumu se jeví jako vhodná.

Výzkum bude rozdělen na tři části. Nejprve budeme zkoumat média z počátku 20. století, která by nám měla přinést odpovědi týkající se úsilí o záchranu kulturního dědictví v období první republiky. V druhé části se budeme věnovat médiím z počátku 21. století.

Zároveň použijeme i komparativní analýzu. Ve třetí části se pokusíme o srovnání výstupů a získaných informací z předchozích dvou etap, v závislosti na položených výzkumných otázkách. Třetí část výzkumu si klade za cíl porovnat, zda došlo ke změnám v chápání toho, co patří do kulturního dědictví, které by mělo být zaznamenáno a uchováno do budoucna a zda se mění idea, která je skrze péči navozována a předkládána veřejnosti.

3.3 Vzorek a jeho stručná charakteristika

„Cílem konstrukce vzorku v kvalitativním výzkumu je reprezentovat populaci problému, populaci jeho relevantních dimenzí.“⁵³

Informačním zdrojem pro zodpovězení výzkumných otázek je periodikum daného regionu, vycházející v průběhu dvacátých a třicátých let dvacátého století a následně vycházející opětovně od devadesátých let dvacátého století. Volba tohoto periodika je dána shodou s obdobími, v nichž chceme sledovat proměnu diskurzu, který se týká předmětu výzkumu. Obecně je ve sledovaných obdobích ve veřejných diskurzích patrný zvýšený zájem o kulturní prvky, odkazující ke kulturním specifickým regionu.

Jedná se periodikum *Od Ještěda k Troskám*, vlastivědný sborník českého severu, vydávaný v letech 1922-1938 a opětovně vycházející od roku 1994. Jde ve své podstatě o renomovaný časopis, určený právě pro otiskování informací o různých kulturně-historických faktech spojených se sledovaným regionem. Předpokládáme, že právě na jeho stránkách budou nejzřetelněji formulovány názory a kontexty, v jejichž rámci jsou či byly vnímány kulturní prvky hodné zachování či zpřítomnění. Ještě cítíme povinnost

---

⁵³ JIRÁK, J. - KÖPPLOVÁ, B.: Média a společnost, s. 304

dodat, že uvedený regionální sborník je iniciativou „zdola“, tedy na jeho utváření se vždy podílela širší veřejnost (a je určen právě jí), proto zkoumané články můžeme zařadit do vzorku pro kvalitativní obsahovou analýzu, mají mnohdy povahu osobních dokumentů.

V prvním sledovaném období, období první republiky, vycházel sborník Od Ještěda k Troskám v letech 1922-1938 (sborník vycházel jedenkrát v měsíci, s výjimkou července a srpna). Obsahové analýze podrobíme všechna čísla uvedeného periodika.

Při hledání podoby a ideového pozadí péče o kulturní dědictví v současnosti bude taktéž informačním zdrojem sborník Od Ještěda k Troskám, opětovně vycházející od roku 1994. Od r. 1994 vycházel nepravidelně, od r. 2004 vychází čtyřikrát ročně. V této části výzkumu použijeme čísla sborníku vydávaná od roku 2004.

Vlastivědný sborník Od Ještěda k Troskám jsme vybrali z dalších sborníků podobného charakteru a zaměření právě proto, že jeho obnovená vydání provází snaha po zachování původního charakteru. Proto tedy bude možné sledovat vývoj podoby a ideového pozadí péče o kulturní dědictví v daném regionu v obou sledovaných obdobích.

3.4. Metoda analýzy

V kvalitativním výzkumu se analýza provádí od samého počátku sběru dat. Již v průběhu výzkumu se činí předběžné závěry na základě objevených pravidelností. Kvalitativní výzkum nehledá četnost výskytu daného jevu jako je tomu u výzkumu kvantitativního, zajímá jej jeho význam.

V první a druhé části výzkumu, tedy u informačních zdrojů (regionálního periodika z počátku dvacátého století a z počátku dvacátého prvního století) provedeme heuristiku a vybereme vše, co vyhovuje oblasti zájmu výzkumného projektu. Data budou redukována na ta, která se týkají tématu práce. Předmětem výzkumu budou články, které se věnují kulturním prvkům spojeným s kulturní minulostí regionu (všímat si budeme článků, věnujícím se oběma skupinám kulturního dědictví, tedy hmotnému i nehmotnému). Texty věnované současnosti, která nemá vztah k minulosti či články o přírodních krásách analyzovat nebudeme.

Následně vybrané písemné prameny (jednotlivé články) podrobíme kritice – v zorném úhlu budou jejich autoři, doba a důvod vzniku, jejich obsah. Považujeme za vhodné přistoupit k problému holistickým přístupem.

Obsahovou analýzu článků budeme provádět po celou dobu trvání výzkumu. Budeme si všimnout i kontextu, v němž jsou v textu uvedeny. Analýza předpokládá redukci dat, jejich zobrazování a vyvozování závěru/verifikaci. Data nejprve organizujeme a redukuje je jen na související s oblastí zájmu výzkumného projektu, poté je budeme interpretovat (kódování, kategorizace a poznámkování). Vzhledem ke zvolenému kvalitativnímu výzkumu je vhodné otevřené kódování. Kódy budeme volit průběžně, v souladu s výzkumnou otázkou. Kódovací jednotkou bude článek. Kategorie budou nadřazeny kódům, budou obecnějším označením znaků vycházejících z kódování. Poznámky použijeme na popis kódů a pro předběžnou interpretaci analyzovaných dat. Cílem celého postupu by mělo být zobecnění dat, pro něž je důležité vnést do výzkumu dobře definovaný soubor teoretických myšlenek.

3.5 Hodnocení kvality výzkumu

Kvalitativní výzkum se vyznačuje vysokou validitou, která je u něj podstatná.⁵⁴ Validitou je míněna důvěryhodnost, přenositelnost, hodnověrnost a potvrditelnost. Důvěryhodnost by měla být zabezpečena dostatečnou dobou trvání výzkumu, snahou o důkladné zjištění informací z informačních zdrojů a konzultacemi s vedoucím bakalářské práce nad celým procesem sběru dat i jejich analýzou, čímž by se měla zvýšit i hodnověrnost. Pro zvýšení kritéria přenositelnosti budeme jasně popisovat, jaké kroky v průběhu výzkumu zvolíme a svá rozhodnutí budeme patřičně zdůvodňovat. Potvrditelnost výzkumu bude zajištěna, pokud budeme reflektovat svoji pozici ve výzkumu a pokusíme se zvažovat všechny proměnné, které by mohly ovlivňovat interpretace. Validitu se pokusíme zajistit i zveřejňováním odchylných případů a analyzováním všech dat.

Pro hodnocení kvality výzkumu je důležitá i etická stránka. Analýza veřejného periodika nepředpokládá problém, nepředpokládáme ani problém ohledně negativního

---

⁵⁴ HENDL, J.: Kvalitativní výzkum, s. 338-340

ovlivnění společnosti na základě poznání, k němuž výzkum dospěje. Při zveřejňování výsledků budeme dbát na jejich interpretaci v souvislostech. Zachováme ediční etiku, budeme tedy citovat prameny a sekundární literaturu.

4. Výzkumná část

4.1 Zviditelňování kulturního dědictví v médiích v době první republiky

Pro toto období, jak je již uvedeno výše, analyzujeme všechna čísla regionálního periodika *Od Ještěda k Troskám*, vlastivědný sborník českého severu, která byla vydána v letech 1922 – 1938. Jedná se o ročníky I - XVI, v každém vycházelo deset čísel ročně.

Již v úvodu prvního čísla prvního ročníku se čtenář dočítá, že autoři projektu mají následující ambice při vydávání periodika: „*chceme ... k úplnému poznání svého kraje i lidu po všech jejích stránkách v minulosti a přítomnosti...jako vlastivědnou bibli našim krajanům, nynějším i budoucím, a zvláště mládeži*“⁵⁵ Tato slova následuje výzva, apel na čtenáře, aby se přidali jako spolupracovníci při sestavování úplné vlastivědy. Apel je směřován k obyčejnému lidu, aby tak činnost zdola pomohla dotvořit obraz zdejšího regionu, který je započat již v rovině institucí (muzeí a spolků). Zdůrazněna je snaha o to, aby při získávání informací nešlo o pouhý přetisk informací z druhé ruky, bez jakéhokoli ověření, ale aby se jednalo o informace kriticky posouzené. Program získávání informací: přírodní poměry, pravěk, národopis (lid, jeho povaha a dílo fyzické i duševní – tj. hmotné i nehmotné), příběhy, církev a škola, umění a písemnictví, národní hospodářství (jeho organizace i produkce), humanitní péče, osvětová a národní činnost. Je přítomna snaha o sepsání dějinného vývoje v minulosti, doprovázena relevantními informacemi ze současnosti s načrtnutím předpokládaného budoucího vývoje.

Nespočet článků ve sborníku byl věnován významným osobnostem spjatým pevně se zdejším regionem. Nejčastěji zmiňovanými jsou Josef Vítězslav Šimák, Josef Pekař a Karolina Světlá. Všichni se významně zasadili o prezentování zdejšího kraje do širší povědomosti. Jak se při pročítání sborníku zdá, jsou tyto postavy chápány širší veřejností jako součást duchovních hodnot, pro region specifických.

---

⁵⁵ Úvod. In: OJKT 1922-23, roč. I., s. 1

Některé články postihují více než jeden specifický kulturní prvek. I přes jejich přesah do jiné podkapitoly jsme takové na některých místech umístili podle stěžejního záměru autora (nosný prvek příspěvku).

4.1.1 Obraz života v minulých staletích

4.1.1.1 Průběh roku

Vzpomínky na každodenní život přináší mnoho článků. Obvykle jsou spojeny s osobním příběhem autora článku či jeho blízkého. Nejinak je tomu i v příspěvku o vzpomínkách Františka Mačenky na jeho dětství v Turnově, v němž najdeme mezi jinými vzpomínkami z konce 19. století i odkazy na maškarní průvody o masopustu, výroční trhy a dětské hry.⁵⁶ Jiným příběhem k podobě školního vyučování a zábav s dětstvím spjatých, je přetisk autentického vyprávění Jana Zakouřila, sedláře z Příšovic.⁵⁷ Ten zveřejňuje své vzpomínky na léta 1867-1881, která strávil ve školách v Přepěřích a ve Čtveřině. Uvádí podobu tehdejšího vyučování a také se zmiňuje o zvyku „Řehoření“ (k němu uvádí text písničky, kterou děti o tomto obyčeji na sv. Řehoře zpívaly po domech) či o dětských hrách. Osobní paměti, zobrazující taktéž školní léta, způsob výuky, vzdělávání a popisy trhů či jiných obyčejů, jsou uveřejněny v článku Josefa Hoffmanna, který vzpomíná na roky 1863-1880 v Turnově.⁵⁸ Tentýž autor publikoval i své vzpomínky na otce, který byl v letech 1855-1874 v Turnově „poštmistrem“.⁵⁹ V článku je možné se dozvědět například o pořádání a podobě čajových večírků v Turnově. „*Jakousi oasou v tehdejším všedním životě turnovských Čechů bývaly čajové večírky, které pořádal ve své vile (...) Michal Kotler.*“⁶⁰

Podrobný obraz školy v Klášteře, podávající svědectví o způsobu zdejší školní výuky v 19. století, taktéž obsahující zábavy žactva a o již výše uvedený zvyk koledy v den sv. Řehoře spolu s přepisem textu koledy, najdeme v článku řídícího učitele Aloise Šimona.⁶¹ Obraz života zdejších učitelů v polovině 19. století podává i další článek

⁵⁶ MAČENKA, F.: V Turnově před 40 roky. In: OJKT 1923-24, roč. II, s. 56-60.

⁵⁷ VĚTVIČKA, V.: Něco o staré škole ve Čtveřině a Přepěřích. In: OJKT 1925-26, roč. IV, s. 12-13.

⁵⁸ HOFFMANN, J.: V Turnově v letech 1863-1880. In: OJKT 1926-27, s. 5-8, 36-40, 71-76, 135-138

⁵⁹ HOFFMANN, J.: Josef Hoffmann, turnovský poštministr. In: OJKT 1924-25, roč. III, část I. s. 28-30, 51-56, 84-88, 97-100.

⁶⁰ Tamtéž, s. 86

⁶¹ ŠIMON, A.: Klášterské obrázky ze staré školy. In: OJKT 1930-31, roč. IX, s. 60-85

téhož autora, jenž čerpá informace z úředních spisů.⁶² Další článek A. Šimona si klade za cíl nastínit vývoj národního školství v okolí obce Hradiště v první polovině 19. století, čerpaje přitom z kronik, sbírek listin a již vydaných odborných publikací.⁶³ Postupně otiskuje informace o místních školách, které získává z různých pramenů.

Z paměti člena rodiny čerpala i další autorka, která prostřednictvím svého článku (na pokračování) ukazuje běžný život lidových vrstev v 19. století, způsob trávení všedního i svátečního dne.⁶⁴ Obraz minulosti může být doplněn příspěvkem Aloise Šimona o zvláštním početním prostředku - vrubech (zářezech) do dřívek, kterých se užívalo ještě ve 2. polovině devatenáctého století.⁶⁵ V tomto případě jde o výňatek z materiálu sebraného pisatelem pro kroniku obce Kláštera Hradiště. Uveřejněn byl i článek o způsobech hašení ohně v devatenáctém století.⁶⁶ Zde ovšem autor příspěvku neuvádí, zda jím popsané způsoby a technika, které čerpal z místních listin, byly běžné i jinde či zda se jednalo o regionální zvláštnost. U článku nenajdeme ani zdroj, z něž byl obsah příspěvku čerpán.

Jeden z příspěvků v rubrice „Různé zprávy“ (tzn. závěrem jednoho z čísel, menším písmem než články jiné) ukazuje běžné šatstvo žen v první polovině devatenáctého století.⁶⁷ Autor čerpal informace ze soudních protokolů z r. 1820 a 1823. Ve stejné rubrice je umístěn i krátký příspěvek o lovu v panských lesících, resp. o jeho přípravě, které se účastnili spolu s panským služebnictvem i lidé z nejbližšího okolí.⁶⁸

4.1.1.2 Řemesla

O starých řemeslech, typických pro region, se zmiňuje ve svém příspěvku F. Zeman.⁶⁹ Jmenuje zaniklé papírnictví, zábojnictví (zpracování lnu), lnářství (souviselo se způsobem života při domácím předání lnu), přezáctví (obchod se lnem), povoznictví, jirchářství (vydělávání kůží), živnosti krupařské (obchod převážně s luštěninami),

---

⁶² ŠIMON, A.: Učitelství „blahobyť“. In: OJKT 1931-32, roč. X, s. 148-150

⁶³ ŠIMON, A.: Pomocnické štace učitelské a školy pokoutní. Nástin vývoje národního školství na Hradištsku v první polovině 19. století. In: OJKT 1932-33, roč. XI, s. 125-142

⁶⁴ NOVÁKOVÁ, M.: Z paměti naší babičky. In: OJKT 1926-27, roč. V, s. 8-11, 40-44.

⁶⁵ ŠIMON, A.: Počet na vruby; vrubaři. In: OJKT 1926-27, roč. V, s. 235-237

⁶⁶ ŠIMON, A.: Hašení ohně za starodávna. In: OJKT 1929-30, roč. VIII, s. 107-108

⁶⁷ ŠIMON, A.: Jak se strojily venkovské ženy před 100 lety. In: OJKT 1929-30, roč. VIII, s. 111

⁶⁸ BAUMHAIER, G.: Jak se „U remízu“ lovivalo. In: OJKT 1924-25, roč. III, část II., s. 146.

⁶⁹ ZEMAN, F.: Stará zaniklá řemesla a zaměstnání v horách. In: OJKT 1935-36, roč. XIV, s. 155-160

obchodníci s křížalami (sušeným ovocem) apod. Každou živnost navazuje na způsob života, zejména v podhorských oblastech.

4.1.1.3 Lidový kroj

V prvním čísle prvního ročníku je publikován obsáhlý článek, věnovaný podobě lidového kroje na Turnovsku.⁷⁰ Jeho autorkou je Eleonora Prošková, díky které jsou dochovány dnešní sbírky v Muzeu Mladoboleslavsko. Zprávy o turnovském kroji sbírala v 80. letech 19. století (zapisovala si výpovědi stařenek). Článek má tři podkapitoly: kroj ženský, účesy a kroj mužský. U většiny informací se snaží autorka uvést přesně jméno informátora i místo jeho bydliště. V článku je kladen důraz na rozdíly mezi krojem Mladoboleslavským a Turnovským. U kroje mužského pak nejsou popsány žádné odchylky dle místa výskytu, nejsou zmíněni ani informátoři.

Další, méně obsáhlou zmínkou o kroji, je příspěvek v rubrice „Různé zprávy“ (opět drobným písmem na závěr vydání sborníku).⁷¹ Jedná se o přepis článku Čenka Zíbrta z časopisu Český lid a popisuje jednotlivé části zdejšího, turnovského kroje. Autorem byl pravděpodobně někdo z redakce, uveřejněna je pouze značka „P“. Ve stejné rubrice je otisknut i příspěvek Aloise Šimona, který popisuje poměrně stručně podobu venkovského kroje v oblasti Mnichova Hradiště.⁷²

4.1.1.4 Lidová architektura

Jedním ze zájmů řídicího učitele Petra Matouška byla lidová architektura, což se projevilo na publikování ve sborníku. Jeho prvním článkem v periodiku, který se týkal lidového stavitelství, byl popis bran a vrat v Pojizeří.⁷³ Na konkrétních statcích zde upozorňuje na zajímavé, pozoruhodné prvky. Zároveň autor odkazuje na kresby malíře Jana Prouška, který zachytil ve svém díle mnoho památek lidového stavitelství. Dalším článkem chce upozornit čtenáře na specifickou (a zanikající) součást statků v Soběslavicích, tzv. besady.⁷⁴ Ty nejsou na žádných jiných stavbách v Pojizeří. O tři roky

⁷⁰ PROŠKOVÁ, E.: Lidový kroj na Turnovsku. In: OJKT 1922-23, roč. I, s. 29-33

⁷¹ Kroj severočeský turnovský. In: OJKT 1925-26, roč. IV, s. 111-112.

⁷² ŠIMON, A.: Venkovský kroj na Hradištsku. In: OJKT 1928-29, roč. VII, s. 222-223

⁷³ MATOUŠEK, P.: Brány a vrata selských statků v Pojizeří. In: OJKT 1923-24, roč. II, s. 144-146.

⁷⁴ MATOUŠEK, P.: Besady v Soběslavicích. In: OJKT 1924-25, roč. III, část II., s. 84-85.

později přináší sborník článků tohoto autora, věnující se tentokrát detailnímu popisu již zaniklých dřevěných světnic z 19. století.⁷⁵ V roce 1932 je otisknut článek o různých typech staveb na Turnovsku, v němž se autor snaží postihnout, i přes jednotnost základních forem všech statků, odchylky místního rázu.⁷⁶

4.1.1.5 Lidové nářečí

Častými autory příspěvků o lidové mluvě v regionu byli Josef Škoda a Anežka Čermáková-Sluková. Oba tak navazovali na práci Karoliny Světlé, která „*všimla si každé maličkosti a (...) zapisovala výroky přímo z úst lidu*“⁷⁷. A. Čermáková-Sluková uveřejnila velmi rozsáhlý seriál článků pod názvem Ještědské nářečí,⁷⁸ k němuž přidala vedle informací ze zápisníků Karoliny Světlé i své zkušenosti a poznatky. Uveřejněny jsou specifické koncovky, zacházení s předložkami, slova převzatá z němčiny, idiomy. Připojen je i výčet lidových pojmenování pro jednotlivé botanické názvy květin. Opět u článku samotného nechybí apel na čtenáře, aby sami zaznamenávali odlišnosti od spisovného jazyka, které uslyší ve svém okolí v lidové řeči.

Ve svém dalším článku autorka uveřejňuje přepis paměti Františka Bulíře, majitele stavení „u Vojáčků“ v Hořeních Pasekách.⁷⁹ Více než o fakta jde v článku o postižení ducha této osobnosti (podtitul zní příznačně: „K povahopisu ještědského lidu“). V pamětech F. Bulíře je zapsán rozhovor s jeho pratetou Terezou, která ho vychovávala. V rozhovoru je velmi dobře patrné ještědské nářečí. „*Aha, tak to budu v tomhle měsíci slavít ty vosumdesáty narozeniny, že ju? Kolikátýho pak to bude?*“⁸⁰ Autorka sama v úvodu píše: „*Práce tohoto prostého venkovana zaslouží uveřejnění nejen pro svou originalitu, ale podává i zajímavý doklad života před 80 lety, čímž nabývá i zvláštní důležitosti.*“⁸¹ Dalším článkem této autorky jsou konkrétní projevy lidového nářečí v

⁷⁵ MATOUŠEK, P.: Zašlé typy dřevěných světnic na Turnovsku. In: OJKT 1927-28, roč. VI, s. 134-143

⁷⁶ MATOUŠEK, P.: Typy dřevěných staveb lidových na Turnovsku. In: OJKT 1932-33, roč. XI, s. 3-6, 70-79.

⁷⁷ ČERMÁKOVÁ-SLUKOVÁ, A.: Ještědské nářečí. In: OJKT 1922-23, roč. I, s. 55

⁷⁸ ČERMÁKOVÁ-SLUKOVÁ, A.: Ještědské nářečí. In: OJKT 1922-23, roč. I, s. 55-59, 88-90, 133-135, 161-162, 211-214

⁷⁹ ČERMÁKOVÁ-SLUKOVÁ, A.: Frant. Bulíř a jeho prateta. K povahopisu ještědského lidu. In: OJKT 1923-24, roč. II, s. 7-9, s. 60-64, s. 105-108, s. 132-134, s. 221-224.

⁸⁰ Tamtéž, s. 8

⁸¹ Tamtéž, s. 8

Podještědí.⁸² Jde o výčet jednotlivých specifických slovních spojení či slovních tvarů. Autorka článku opět ponejvíce čerpá z pozůstalosti po své tetě, Karolíně Světlé.

Najdeme příspěvek, týkající se i turnovského dialektu. V něm se autorka článku omezila na výčet různých pojmenování a slovních spojení. V závorce je často uvedeno vysvětlení názvu či upřesnění lokality, z níž daný výraz pochází.⁸³ Příkladem uveďme: „*Únor kroutí vocasem. (Když je vánice nebo tuhá zima. - Krčkovice).*“⁸⁴

V ročníku III. jsou v rubrice „Různé zprávy“ uveřejněna lidová pojmenování z Proseče pod Ještědem pro různé druhy ovoce.⁸⁵ Stejný autor, učitel Josef Škoda, publikuje i lidová pojmenování ze stejné oblasti pro rostliny.⁸⁶ Vždy se jedná o pouhý výčet.

Dalšími uveřejněnými odchylkami od spisovného jazyka je podnářečí z oblasti Držkova (severního Železnobrodka).⁸⁷ První část představuje specifické jazykové jevy, druhou část tvoří velmi obsáhlý slovník jednotlivých výrazů. Poslední z podkapitol se věnuje zdejšímu rčení, úslovím, pořekadlům, příslovím a pojmenování různého ovoce. Závěrem autor přináší úvahu o vzniku tohoto zvláštního podnářečí a zároveň vyjadřuje politování nad skutečností, že pomalu mizí. Uveřejněn byl i krátký výčet podnářečí z Paceřic.⁸⁸

Lidovou mluvu (a zároveň v druhé části článku i místní pověst) nám přibližuje i příspěvek turnovské rodačky a spisovatelky Abigail Horákové (1871-1926).⁸⁹ Jde o přetisk vypravování „*dědečka Hájka z Radvanic*“, který ve svém příběhu uvádí idylický popis Kozákova. Ve vyprávění je příběh, „*jak nebožka bába vypravovala*“⁹⁰, o železných mužích z Drábovny, kteří způsobovali nehostinné počasí lidem kolem Kozákova. Primárně nebylo pravděpodobně cílem autorky zachytit jen nářečí, ale její přepis jej obsahoval, proto zřejmě mělo být spolu s dalším obsahem článku zveřejněno.

---

⁸² ČERMÁKOVÁ-SLUKOVÁ, A.: Ještědské nářečné zvláštnosti, průpovídky a obyčeje. In: OJKT 1926-27, roč. V, s. 93-96

⁸³ JEŽKOVÁ, M.: Z lidové mluvy na Turnovsku. In: OJKT 1923-24, roč. II, s. 70-71.

⁸⁴ Tamtéž, s. 71

⁸⁵ ŠKODA, J.: Lidové názvy starých druhů ovoce. In: OJKT 1924-25, roč. III, část I., s. 64.

⁸⁶ ŠKODA, J.: Lidové názvy rostlin z Proseče pod Ješť.. In: OJKT 1936-37, roč. XV, s. 61.

⁸⁷ LHOTA, J.: Podřečí na Držkovsku. In: OJKT 1935-36, roč. XIV, s. 10-12, 49-52, 93-95, 113-115, 160-163

⁸⁸ MÁNEK, J.: Dialektní zvláštnosti z Paceřic. In: OJKT 1936-37, roč. XV, s. 62

⁸⁹ HORÁKOVÁ, A.: O železných mužích na Drábovně. In: OJKT 1923-24, roč. III, s. 71-72.

⁹⁰ Tamtéž, s. 72

4.1.1.6 Lidová slovesnost, obyčeje a pověry

V rubrice „Různé zprávy“ na konci každého čísla, jsou často otištěny různé střípky, poukazující na postupně zanikající prvky lidové kultury. Takřka vždy se jedná o krátké příspěvky psané drobným písmem na závěr jednotlivých čísel sborníku, které jsou umístěny mezi zprávami různého charakteru, ať už jde o zprávy o záchraně různých památek nebo připomínky zajímavých akcí, výročí, oznámení o úmrtí apod. Jedním z takových příspěvků je i uveřejnění deseti pořekadel jako například: „*Kouká jako kutě z pod jarmárky.*“⁹¹ Není za nimi uveden zdroj. Pisatelem je člen redakce, píšící pod zkratkou „-ae-“. Na tento příspěvek navazuje přepis popěvku z hospody, který se zpíval při příchodu zloděje k muzice.⁹² Jinde najdeme ukázkou přípitku, pronášeného ženichem, kterému matka nechce svatbu dovolit.⁹³

Postupně se prostor, věnovaný tématice lidové slovesnosti, rozšiřuje a únor 1925 přináší první příspěvek z nově vzniknuvšího seriálu „Rok pořekadel, pověr, pranostik a zvyků na Mnichovohradištsku.“⁹⁴ Autorem byl učitel Jaroslav Mencl a v seriálu se věnuje velmi obšírně této tématice. Veškerý sebraný materiál řadí podle průběhu kalendářního roku, ať už se jedná o obyčeje vážící se k jednotlivým dnům, pověry nebo jiné ukázky lidové slovesnosti. Obvykle je uvedena lokalita výskytu daného jevu. Autor konstatuje v úvodu, že svou práci začal při přípravách na Národopisnou výstavu v Praze a díky záznamům starým i třicet let může čtenář vidět to, co za tu dobu již stihlo vymizet. Každý kalendářní měsíc je zastoupen v jednom čísle sborníku. Z velké části jsou náplní obsahu seriálu i zvyky a pověry. I přes tento přesah jednotlivých podkapitol zmíníme seriál pouze na tomto místě.

Další z řady článků této tematiky zveřejňuje v jednotlivých podkapitolách zvlášť pořekadla, lidové prŕpovědi, předpovědi počasí dle přírodních jevů, pověry.⁹⁵ Nikde není zveřejněn zdroj, jde o pouhý výčet. Tomuto článku předchází úvod učitele Josefa Lukavce, jenž chválí činnost mládeže z Bělska (okolí Bělé p. Ještědem – pozn. autora), která má snahu: „*zachytiti a pochytiti všechny nitky starodávného života našich předků*

⁹¹ Pořekadla z Podještědí. In: OJKT 1923-24, roč. II, s. 156.

⁹² PROKOPOVÁ, M.: Jak v Ještědě vítali u muziky zloděje. In: OJKT 1923-24, roč. II, s. 156.

⁹³ KOŠEK, V.: Lidové připíjení. In: OJKT 1923-24, roč. II, s. 32.

⁹⁴ MENCL, J.: Rok pořekadel, pověr, pranostik a zvyků na Mnichovohradištsku. In OJKT 1924-25, roč. III, část II., s. 8-10, s. 55-59, s. 89-91; OJKT 1925-26, roč. IV, s. 65-71; OJKT 1926-27, roč. V., s. 60-62, 124-126, 171-173, 227-233.

⁹⁵ BLÁHA, J.: Pořekadla, prŕpovědi, pověry z Bělska. In: OJKT 1925-26, roč. IV, s. 24-27.

(...) *V příslovích se ukryvá moudrost našich předků, (...) pořekadly brousili vtip i rozum a mnohými pověrami hleděli odvrátiti od sebe mnohé neštěstí (...).*⁹⁶ Tento názor pisatele úvodu ukazuje, že na počátku dvacátého století nebyly články uveřejňovány s cílem „publikovat zajímavost“, ale ukázat zanikající kulturu, která je východiskem pro novou generaci a která může být (pro některé) dokonce ještě zdrojem zajímavého poznání, a z ní lze čerpat praktické informace.

V popředí zájmu stojí i různé podoby zařikávání a zažehnavání. Najdeme například jejich konkrétní podobu z okolí Vyskče.⁹⁷ K nim přidává autor sebraných zařikávacích formulí i jejich rozbor a úvahu o okolnostech a době jejich vzniku.

Ve sborníku byly uveřejněny i sebrané lidové modlitby a staré písně, vždy spolu se jménem informátorů.⁹⁸

Dětská rozpočítadla

Příspěvek učitele Josefa Škody vyjmenovává běžná dětská rozpočítadla přelomu 19. a 20. století.⁹⁹ Ke každému z nich autor připsal jméno dítěte, od něž si jej zapsal, spolu s jeho bydlištěm. Některá z rozpočítadel obsahují názvy zdejších vesnic, všechna jsou zapsána foneticky. Na tento článek navázal zhruba o dva roky později Josef Hanyš.¹⁰⁰ Toto doplnění článku Josefa Škody najdeme v rubrice „Různé zprávy“.

Pověsti

Příspěvky publikované ve sborníku se věnují i různým pověstem.¹⁰¹ Avšak v člancích lze sledovat jistý distanc autorů od jejich obsahu. Příspěvek o lidových pověstech se dostal na první stranu sborníku ve spojeném čísle 6 a 7, vydaném v únoru-březnu 1926.¹⁰² Pověsti v tomto příspěvku jsou přepisem vyprávění p. Josefa Jíry, nar. 8.3.1962 ve Vesci u Petrašovic. Příspěvek publikoval opět učitel Václav Havel, který v úvodu upozorňuje, že pověst je třeba chápat jako pověst, „*nikoliv jako historickou pravdu, ale jako doklad lidové básnivosti, která význačné předměty okolí nebo události opráďá příběhem.*“¹⁰³ Dodává, že ač v jeho době již osvětová činnost zatlačuje vyprávěný svět

⁹⁶ LUKAVEC, J.: Úvod. In: OJKT 1925-26, roč. IV, s. 24-25.

⁹⁷ KŘELINA, F.: Zařikávání a zažehnavání. In: OJKT 1931-32, roč. X, s. 97-99

⁹⁸ JEŽKOVÁ, M. V.: Národopisná snůška z Turnovska. In: OJKT 1927-28, roč. VI, s. 53-54

⁹⁹ ŠKODA, J.: Dětské rozpykávačky z Proseče p. Ješf. In: OJKT 1924-25, roč. III, část I., s. 95-96.

¹⁰⁰ HANYŠ, J.: Dětské rozpykávačky užívané při hrách a honičkách dětmi ze Žďárku u Hodkovic. In: OJKT 1926-27, roč. V., s. 63

¹⁰¹ Encyklopedie Lidová kultura definuje heslo pověrečná povídka, pověrečná pověst (vyprávění), démonologická povídka (pověst) jako vyprávění o nadpřirozených bytostech a úkazech (démonech), s nimiž se jako s výtvořem lidské fantazie člověk setkává v běžném životě. (Lidová kultura, s. 791-794)

¹⁰² HAVEL, V.: Lidové pověsti. In: OJKT 1925-26, roč. IV, s. 113-120

¹⁰³ Tamtéž, s. 113

postupně do ústraní, přesto existují ještě ti, kteří v obsah pověstí věří. Sbírkou pověstí uveřejňuje tento učitel pro připomenutí zapomínaného oboru lidové literatury, ne pro šíření nových 'pseudovědomostí' - „Zde nerozhoduje co, ale JAK.“¹⁰⁴ Na tento příspěvek navazuje druhou částí lidových pověstí, které získal od B. Jáčové.¹⁰⁵ Stejný názor na pověsti měl i učitel Alois Šimon, který o tom čtenáře informuje na úvod svého příspěvku o pověstech z okolí Hradiště nad Jizerou.¹⁰⁶ Pověsti, zřejmě pro svůj značný rozsah, vycházejí ve čtyřech částech. U většiny z pověstí uveřejňuje svůj zdroj. Sebrané pověsti z okolí Ještědu publikoval i Josef Škoda.¹⁰⁷ U každé z dvaceti čtyř pověstí uvádí jméno informátora, spolu s bydlíštěm a často i rokem narození. Další pověsti z Podještědí vyšly v roce 1931, byly sesbírány místním učitelem Františkem Křelinou.¹⁰⁸ Mezi přispěvatele se zařadil i učitel Václav Havel, který dvakrát publikoval příspěvek, týkající se pověsti o Čertově zdi.¹⁰⁹ V článku uvádí několik verzí této pověsti i s uveřejněním publikace, z níž čerpá. Svůj článek doplnil o deset let později dvěma dalšími verzemi pověsti. Podobným počinem je zveřejnění několika verzí jedné pověsti z Letařovic.¹¹⁰ Záměrem autora příspěvku je ukázat, jaký vliv má na jádro pověsti čas a prostředí, „jak změněný život měnil její obsah“.¹¹¹ Pověst o podzemní chodbě na hrad Bezděz přináší článek učitele Ferdinanda Šimáčka, který se ji (pro potvrzení nebo vyvrácení jejího obsahu) snažil najít, což se mu nepodařilo.¹¹²

Koledy

Autoři sborníku se snažili zviditelnit i koledy, vánoční a velikonoční. Příloha sborníku č. 4, vydaného v roce 1923 obsahuje dvě vánoční koledy z Turnovska i s notami.¹¹³ Autorkou jednoho přetisku koledy je M. V. Ježková, druhým autorem je J. V. Šimák. Pod každou z koled je uveden zdroj - „zpívala Anna Brunclíková z Doubravice u Hr. Skály. 1914.“¹¹⁴ Jinou koledu najdeme opět v prosincovém vydání v dalším ročníku.¹¹⁵

¹⁰⁴ HAVEL, V.: Lidové pověsti. In: OJKT 1925-26, roč. IV, s. 114

¹⁰⁵ HAVEL, V.: Lidové pověsti z Podještědí II. In: OJKT 1927-28, roč. VI, s. 233-234

¹⁰⁶ ŠIMON, A.: Několik pověstí z Hradištska. In: OJKT 1934-35, roč. XIII, s. 146-151; OJKT 1935-36, roč. XIV, s. 58-60; OJKT 1936-37, roč. XV, s. 100-103; OJKT 1937-38, roč. XVI, s. 123-127

¹⁰⁷ ŠKODA, J.: Ještědské lidové pověsti. In: OJKT 1926-27, roč. V, s. 28-31

¹⁰⁸ KŘELINA, F.: Hrst pověstí z Podještědí. In: OJKT 1931-32, roč. X., s. 43-46

¹⁰⁹ HAVEL, V.: Pověsti o Čertově zdi. In: OJKT 1923-24, roč. II, s. 111-112; OJKT 1933-34, roč. XII, s. 30-31

¹¹⁰ KŘELINA, F.: Rekonstrukce jedné letařovské pověsti. In: OJKT 1931-32, roč. X, s. 184-186

¹¹¹ Tamtéž, s. 185

¹¹² ŠIMÁČEK, F.: Pověst o podzemním průchodu z Bělé na Bezděz. In: OJKT 1932-33, roč. XI, s. 43-45

¹¹³ JEŽKOVÁ, M. V.: Koleda z Doubravice.; ŠIMÁK, J. V.: Zbytky koled z Turnova. In: OJKT 1923-24, roč. II – příloha sborníku č. 4

¹¹⁴ Tamtéž, s. 1

¹¹⁵ KUHN, J.: Koleda. Z Turnovska. In: OJKT 1924-25, roč. III, část I., s. 89

Taktéž nechybí zdroj. Texty dvanácti starých koled z Turnovska byly publikovány na přelomu let 1926 a 1927.¹¹⁶ Velikonoční koledy pak publikoval učitel Josef Škoda a rozdělil je dle místa jejich výskytu.¹¹⁷ Celkem uvádí ve svém příspěvku třináct koled, z nichž sedm pochází „Z okolí Vrtek“ a šest z Proseče pod Ještědem. Ke koledám z okolí Vrtek uvedl autor příspěvku za text místo jejich výskytu. U jednotlivých koled z Proseče jsou obvykle uvedeny jejich dvě až tři verze. V závorce za textem je uveden konkrétní zdroj – jméno a příjmení spolu s čp. „*Přišla sem k vám na pomlázku, milá tetičko, abyste mi darovala vají, vajíčko. O vajíčko červený, pěkně omalovaný, dej Vám Pán Buch všechny svátky hodně veselý. (Anna Susková, 33).*“¹¹⁸ Další koledy tohoto období, tentokrát z Českodubka, publikovali učitelé František Šír, Josef Škoda, Václav Havel.¹¹⁹ „*Malá tato sbírka chce být opět upozorněním na jiný obor lidové tvorby, z něhož třeba zachovati přesným zápisem vše, co lze.*“¹²⁰ U každé koledy je připsáno místo jejího výskytu.

Pověry, zvyky

Častým tématem uveřejněných příspěvků je svatba. Články ukazují různé svatební pověrečné praktiky.¹²¹ Nebo zašlé zvyky, které učitel Šimon přepsal z materiálu sebraného pisatelem pro kroniku Kláštera Hradiště.¹²² Jeho článek již třídí zvyky podle situací, v nichž se vyskytovaly a je více obsáhlým než předchozí. Sebrané svatební zvyky, běžné svatební přípitky a pověry z Podještědí publikoval i Václav Havel.¹²³ U všech je uveden informátor. Stejně tak tomu je i u sebraných svatebních zvyků a pověr, vážících se k významným dnům v roce, a pověr z lidového léčitelství, které zveřejnila M. V. Ježková.¹²⁴

Pod jednotlívým názvem řady článků Rok v naší vsi vyšly jednotlivé příspěvky, tykající se nejčastěji pověr a zvyků všedního života obyčejných lidí.¹²⁵ Sebraný materiál uveřejnil učitel František Venclů, získal jej od školních dětí ze Svijanského újezdu.

¹¹⁶ NOVÁKOVÁ, M.: Staré vánoční koledy z Turnovska. In: OJKT 1926-27, roč. V, s. 85-87

¹¹⁷ ŠKODA, J.: Velikonoční koledy z Podještědí. In: OJKT 1924-25, roč. III, část II., s. 46-47

¹¹⁸ Tamtéž, s. 47

¹¹⁹ HAVEL, V. - ŠÍR, F. - ŠKODA, J.: Velikonoční koledy z Českodubka. In: OJKT 1925-26, roč. IV, s. 183-187

¹²⁰ Tamtéž, s. 183

¹²¹ DOUBEK, P.: Svatební pověry z Českodubka. In: OJKT 1923-24, roč. II, s. 32

¹²² ŠIMON, A.: Zašlé svatební zvyky na Hradištsku. In: OJKT 1926-27, roč. V, s. 112-114

¹²³ HAVEL, V.: Ze selské svatby v Podještědí. In: OJKT 1927-28, roč. VI, s. 24-27

¹²⁴ JEŽKOVÁ, M. V.: Národopisná snůška z Turnovska. In: OJKT 1927-28, roč. VI, s. 52

¹²⁵ VENCLŮ, F.: Rok v naší vsi. Sbírká starých zvyků, pověr, pranostik, pořekadel z Újezda Svijanského a okolí. In: OJKT 1928-29, roč. VII, s. 104-108, 129-133, 176-184

V prvním ze tří článků s názvem *Od kolébky do hrobu* jsou popsány zvyky od narození dítěte až po pohřeb - najdeme zde zvyky při narození dítěte, zvyky svatební, pořekadla o zdraví, štěstí a neštěstí, o znameních, která zvěstují smrt a o zvyklostech a pověrách při pohřbech. V druhém pokračování výše jmenovaného cyklu jsou zveřejněny význačné dny roku. Publikovány jsou tedy podoby jednotlivých svátků spolu se zvyklostmi, pranostikami, pověrami a pořekadly, které se k nim váží. Poslední, třetí pokračování je dokončením význačných dnů a věnuje se roku „*ve statku a chaloupce*“¹²⁶, zejména pranostikám a průpovídkám spojeným s hospodařením. Ještě jsou otisknuty zaříkadla proti nemocem a pořekadla o jednotlivých měsících.

Vydavatelé sborníku zveřejňují i příspěvky o vánočních obyčejích a pověrách.¹²⁷ V případě příspěvku, týkajícího se Podještědí, stojí vždy za konkrétní ukázkou obyčeje či pověry v závorce jméno, od koho jej autor příspěvku získal. Závěrem je výzva autora: „*Prosíme čtenáře, aby pro nás sbírali různé výroční zvyky a pověry lidové. Zapisujte vždy jméno toho, kdo vám je říkal. Otiskneme je ve zprávách.*“¹²⁸ Jméno autora příspěvku se nám bohužel nepodařilo zjistit, pod článkem je uvedena opět pouze zkratka člena redakční rady „-ae-“. Dalším takovým příkladem je příspěvek Josefa Škody, který je uveřejněn malým písmem v rubrice „Různé zprávy“.¹²⁹ Tentokrát však nenajdeme zdroj informací.

Významným v běhu roku byly samozřejmě i Velikonoce. Několik pověr z tohoto období, bez uvedení zdroje či místa výskytu, bylo též uveřejněno.¹³⁰

4.1.2 Odkazy na hmotné památky

Vydavatelé sborníku, milovníci regionu, často zveřejnili různé zprávy o opravách hradů či jiných památek. Většinou jsou zařazeny do rubriky „Různé zprávy“ a nemají velký rozsah. Objevují se tu i zmínky o předávání seznamů přírodních památek a starých stromů ministerstvu školství a národní osvěty (památkovému úřadu) s žádostmi o jejich ochranu a na ochranu některých objektů, upomínajících na činnost Karolíny Světlé

---

¹²⁶ VENCLŮ, F.: Rok v naší vsi. Sbirka starých zvyků, pověr, pranostik, pořekadel z Újezda Svijanského a okolí. In: OJKT 1928-29, roč. VII, s. 177

¹²⁷ Vánoční obyčeje a pověry z Podještědí. In: OJKT 1923-24, roč. II, s. 110-111

¹²⁸ Tamtéž, s. 111

¹²⁹ ŠKODA, J.: Vánoční pověry a zvyky z Proseče p. J. In: OJKT 1933-34, roč. XII, s. 31-32

¹³⁰ ČERNOVICKÁ, B.: Několik pověr z pašijového týdne. In: OJKT 1936-37, roč. XV, s. 144-145

v Podještědí.¹³¹ První článek většího rozsahu oslavuje, jako výraznou památku kraje, zříceninu hradu Trosky a připomíná její historii.¹³² Často jsou zveřejněny různé výzvy, určené veřejnosti k odevzdávání zajímavých a pro region typických předmětů do místních muzeí.

4.1.3 Spolky a sdružení spolu s jejich čelními představiteli

Do této podkapitoly jsme zařadili článek B. Prokopa o okresním osvětovém výboru v Turnově, vydaný v rámci souboru článků k desetiletému výročí samostatného československého státu.¹³³ Náplní zdejšího okresního osvětového výboru má být „*pracovati o tom a s tím, co má ke kraji kulturní vztah, a lidovýchovně využití a rozvíjetí složky, jež činí Turnovsko svérázným.*“¹³⁴ Zmíněna jsou i jména se spolkem spjatá. V tomto čísle najdeme i přehled spolkové činnosti, která v duchu oslavných článků samostatné republiky má své nezastupitelné místo při budování národní jednoty. Zde články překračují hranice regionu a oslavují aspekty celonárodní jednoty nově vznikuvšího samostatného československého státu.

4.2 Zviditelňování kulturního dědictví v médiích po vstupu České republiky do Evropské unie

Opětovně začal být sborník *Od Ještěda k Troskám* vydáván v prosinci 1994. Podtitul periodika se změnil na *Vlastivědný sborník Českého ráje a Podještědí*. Obnovená vydání provází snaha po zachování původního charakteru. Již v úvodu redakční rada uvádí: „(...) *pramenů informací vlastivědných není ani dnes dostatečné množství. Pociťujeme citelnou absenci regionálního periodického vlastivědného sborníku (...), který by v dostatečné míře umožňoval publikovat autorům své často jinak nevyužité*

¹³¹ HAVEL, V.: Ochrana památek na Československu. In: OJKT 1922-23, roč. I., s. 15-16

¹³² ŘEZNÍČEK, K.: Trosky, jich význam a krása. In: OJKT 1925-26, roč. IV, s. 87-91.

¹³³ PROKOP, B.: Okresní osvětový sbor v Turnově. In: V prvních deseti letech samostatnosti. OJKT 1928-29, roč. VII., s. 25-32

¹³⁴ Tamtéž, s. 26

poznatky a tyto současně zpřístupňoval široké veřejnosti.“¹³⁵. Náplní sborníku mají být zejména hodnoty vytvořené přírodou a výtvořeny člověkem, dokazující jeho splynutí se zákonitostmi přírody, neboť právě v tom spatřují vydavatelé velikost bez ohledu na historickou etapu a možnost propojení minulosti se současností. „*Jedním z našich hlavních cílů je (...) k posílení úcty k odkazu našich předků, vlasti, rodnému jazyku.*“¹³⁶

4.2.1 Obraz života v minulých staletích

4.2.1.1 Průběh roku

Článek, věnující se každodennímu životu obyvatel v běžných či svátečních dnech, který by čtenáři nastolil obraz života v minulých staletích, publikovala dr. Jana Scheybalová.¹³⁷ Jedná se o článek odborný, vycházející z pramenů a snažící se postihnout celý rok obyvatel v osadách nad řekou Jizerou u Turnova, a to i spolu s festivitaly. „*Pak se již všichni strojili na půlnoční. V kostele, který voněl chvojím a kadidlem, bylo mnohem více světla než při jiných večerních bohoslužbách (...)*“¹³⁸.

4.2.1.2 Lidová strava

Více prostoru je pak věnováno konkrétním činnostem či aspektům života v minulosti. Prostor získaly příspěvky, věnované tematice stravování. Ať už zmíníme článek¹³⁹ o vývoji lidové stravy od 16. do 19. století a o obrazu jídel všedního dne, nebo příspěvek¹⁴⁰ věnující se stravování zejména ve spojení s tradičními místními pokrmy a jejich specifickými krajovými pojmenováními. Z článku citujeme: „*V celém Podještědí, Podkrkonoší až po Český ráj se od pradávna jedlo kyselo. Byla to polévka ze žitné zakvašené chlebové mouky. Vylepšená mlékem a na cibulce usmaženým vajíčkem, ovoněná vařenými sušenými houbami, dodnes patří mezi krajové pochoutky, kterou v*

¹³⁵ JAKOUBĚOVÁ, V. - MRKÁČEK, Z. - JENŠOVSKÝ, V.: Sborníku do vínku. In: OJKT 2004, roč. XI (XXVII), s. 1

¹³⁶ Tamtéž, s. 1

¹³⁷ SCHEYBALOVÁ, J.: Od adventu k adventu. Tradiční zvyky a zábavy v jenišovické farnosti. In: OJKT 2007, roč. XIV (XXX), s. 262-269

¹³⁸ Tamtéž, s. 266

¹³⁹ JAKOUBĚOVÁ, V.: Dobrou chuť po staročesku! aneb Lidová strava našich předků. In: OJKT 2004, roč. XI (XXVII), s. 217-223

¹⁴⁰ HLOUŠEK, M.: O jídle našich praotců. In: OJKT 2004, roč. XI (XXVII), s. 302-305

*dolním Pojizeří už ani neznají.*¹⁴¹ Zřejmě tedy jde autorovi o připomenutí minulosti, která dala obraz podobě dnešních dnů.

Poslední uveřejněný článek je věnovaný tradiční lidové stravě v Pojizeří a její souvislosti s obřadním rokem.¹⁴² Příspěvek navazuje na výstavu Muzea Českého ráje v Turnově a jedním z důvodů uveřejnění tohoto článku je: „že aniž bychom si to uvědomovali, je lidová strava snad jediným jevem tradiční lidové kultury, který je nám v tomto regionu vlastní i ve 21. století.“¹⁴³ Zároveň autorka článku, ředitelka Muzea Českého ráje v Turnově, PhDr. Vladimíra Jakoubčová, dodává: „*Jejich (babičky a prabáby – pozn. autora) tradice bychom měli ctít, navazovat na ně a snažit se je předat našim dětem.*“¹⁴⁴

4.2.1.3 Lidový kroj

Po roce 2004 nalzáme dva příspěvky, věnující se lidovému kroji.¹⁴⁵ Prvním z nich je popis kroje, který je součástí národopisné expozice Okresního muzea v Mladé Boleslavi a který byl získán díky činnosti Eleonory Proškové. Ve druhé části článku je uveřejněn opis paměti Františka Dědiny (1834-1914), který se vyjadřuje k lidovému oblečení. Druhý z článků je pouze výčtem možných pramenů při studiu lidového oděvu na Mladoboleslavsku. Oba příspěvky ve sborníku publikoval dřívější etnolog Muzea Mladoboleslavska, PhDr. Jaromír Jermář.

4.2.1.4 Lidová architektura

V obnovených vydáních najdeme poměrně velké množství článků, odkazující na skvosty lidové architektury. Jeden z nich se zaměřil na statek a dům čp. 1 v Paceřicích.¹⁴⁶ První část článku je věnována historii domu, ve druhé části je na této

---

¹⁴¹ HLOUŠEK, M.: O jídle našich praotců. In: OJKT 2004, roč. XI (XXVII), s. 303

¹⁴² JAKOUBČOVÁ, V.: V babiččině kuchyni od Tří králů do Vánoc. In: OJKT 2010, roč. XVII (XXXIII), s. 57-60

¹⁴³ Tamtéž, s. 57

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 60

¹⁴⁵ JERMÁŘ, J.: Mladoboleslavský kroj dívky k velké muzice. In: OJKT 2004, roč. XI (XXVII), s. 74-76; JERMÁŘ, J.: Prameny studia lidového oděvu na Mladoboleslavsku. In: OJKT 2004, roč. XI (XXVII), s. 174-177

¹⁴⁶ HAVLÍČEK, J.: Dějiny statku a domu čp. 1 v Paceřicích. In: OJKT 2005, roč. XII (XXVIII), s. 252-264

konkrétní stavbě ukázán popis charakteristické lidové venkovské stavby Českého ráje. Dalším z mnoha příspěvků je i seriál článků o zachované roubené lidové architektuře na Lomnicku.¹⁴⁷ V něm jsou představena místa, na nichž lze ještě obdivovat tradiční architekturu, tak, jak byla k vidění dříve. V regionu je dochovaným skvostem lidového stavitelství i Dlaskův statek, o jehož historii i roli při vzbuzení zájmu v 19. století o život lidových vrstev hovoří článek dr. Jany Scheybalové.¹⁴⁸

Ve studii o charakteristických znacích lidové architektury regionu je otisknut rozbor typických dřevěných staveb, pocházejících zhruba z přelomu 18. a 19. století.¹⁴⁹ Poměrně značné množství z nich je stále dochováno, což autoři článku uvádí na závěr se slovy: „*Jejich charakteristický vzhled je v naší oblasti výrazným krajinotvorným prvkem, který nám dává nezaměnitelný pocit domova. Jsou neoddělitelnou součástí našeho kulturního dědictví a tradice. Proto je musíme chránit a dokumentovat, jako jeden z pokladů a turistických zajímavostí našeho kraje*“.¹⁵⁰ V dalším ročníku najdeme studii o dochovaných osmi dřevěných roubených stavbách v obci Dehtáry i s jejich zevrubnými popisy¹⁵¹ a rozsáhlý příspěvek o dochovaných dřevěných stavbách v obci Trávníček, spolu s jejich detailním popisem.¹⁵² Roubeným chalupám se věnuje i příspěvek o domech v obci Bystrá, který podává na dochovaných stavbách v obci popis charakteristické lidové architektury jižní části Podještědí – Českodubská.¹⁵³ Příspěvek s vyobrazením lidového stavitelství v Železném Brodě doprovází text o nutnosti takové stavby patřičně udržovat.¹⁵⁴

---

¹⁴⁷ LUNIACZEK, P.: Putování za lidovou architekturou Lomnicka. In: OJKT 3/2009, s. 195-197; OJKT 2010, roč. XVII (XXXII), s. 28-32, 225-228

¹⁴⁸ SCHEYBALOVÁ, J.: Dlaskův statek v Dolánkách u Turnova a jeho hospodáři. In: OJKT 2006, roč. XIII (XXIX), s. 81-91

¹⁴⁹ TECHNIK, J. - TECHNIK, S.: Podstávky dřevěných domů v severních Čechách. In: OJKT 2006, roč. XIII (XXIX), s. 151-161

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 160-161

¹⁵¹ TECHNIK, S.: O jedné vesnici Českodubská se zajímavým jménem Dehtáry. In: OJKT 2007, roč. XIV (XXX), s. 31-35

¹⁵² TECHNIK, S.: Trávníček. Přirozený skanzen dřevěných lidových staveb. In: OJKT 2007, roč. XIV (XXX), s. 240-262

¹⁵³ TECHNIK, S.: Bystrá. O jednom souboru lidové architektury v Podještědí. In: OJKT 2009, roč. XVI (XXXII), s. 15-19

¹⁵⁴ MAXA, M.: A dáváme na odiv opět několik půvabných lidových staveb. In: OJKT 2012, roč. XIX (XXXV), s. 24-25

4.2.1.5 Lidové nářečí

Specifickému nářečí se věnuje jen jeden příspěvek, pojednávající o podkrkonošském nářečí na Lomnicku.¹⁵⁵ Autor v něm uvádí několik jazykových zvláštností, zdejší typická pojmenování pro jednotlivé činnosti či předměty. Zároveň se zmiňuje o skutečnosti, že na přelomu 19. a 20. století byly v lidové mluvě přítomny i německé výrazy, zejména jako zkomolené germanismy v místním nářečí. Pod článkem však najdeme redakční poznámku, která se snaží text korigovat a je v ní uvedeno, že v článku uveřejněné „podkrkonošské výrazy“ či jejich „lomnický projev“ se vyskytovaly i v jiných částech severovýchodních Čech. Zároveň redakční poznámka odkazuje i k jiné publikaci.

4.2.1.6 Lidová slovesnost

Autor článku o regionálním kramářském traktátu¹⁵⁶ naznačuje čtenářům v úvodu svého příspěvky podobu dřívějších výročních trhů a představuje kramářské písně, které po první světové válce upadly v zapomnění. Zároveň zdůrazňuje, že při novodobých staročeských trzích a jarmarcích je v popředí již ekonomický zájem. Kramářské písně nepřinášejí zisk, a proto je v současnosti dle autora lze vidět málokdy. Následuje prepis konkrétního tištěného traktátu, pocházející z pera Josefa Téra z Rovenska pod Troskami. K popisu Železného Brodu Josefem Térem pak najdeme v závěru celého článku mimo jiné větu: „*Nevylučujeme, že některé příběhy mohly mít pravdivý základ, ale nesmíme přehlédnout, že fantasmie zde vykonala za ta léta své.*“¹⁵⁷

První pověst, na kterou jsme narazili při analýze obnovených vydání, je uveřejněna v roce 2009.¹⁵⁸ Již v úvodu, před prepisem samotné pověsti, se můžeme dočíst: „*vykročme spolu (...) do těch starých a zvláštních časů.*“¹⁵⁹ Autor čerpá ze staré kroniky, kterou našel. Sledovaný článek se týká pravděpodobně počátku 19. století (období před vznikem železniční dopravy). V článku jsou vysvětleny pojmy, používané tehdy ve spojení s koňskou dopravou, s nimiž se už dnešní čtenář pravděpodobně neseťká.

¹⁵⁵ SVOBODA, K.: Podkrkonošské nářečí na Lomnicku. In: OJKT 2007, roč. XIV (XXX), s. 150-151

¹⁵⁶ HLOUŠEK, M.: Kramářská traktát o Železném Brodě. In: OJKT 2005, roč. XII (XXVIII), s. 37-44

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 44

¹⁵⁸ MIKULE, F.: Jedna pověst z Holenic. In: OJKT 2009, roč. XVI (XXXII), s. 162-163

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 162

Zároveň autor stručně ukazuje, jak vypadal způsob přepravy, jak vypadali formani a co bylo náplní jejich práce. Popisuje cesty formanů a cituje i formanskou píseň. Na závěr se zmiňuje o tzv. pražské cestě, kterou jezdili pryč formani z Lomnice do Prahy a dává ji do spojení (podle údajů z kroniky), s konkrétními lidmi, kteří cestou jezdili a její existenci potvrzovali.

Další zmínku o pověrečných povídkách jsme našli v článku, který se věnuje tématu zcela jinému. Neboť nás zaujala, uvedeme ji na tomto místě. Příspěvek se vyjadřuje k anketě turistické centrály Czech Tourism z roku 2010. V krátkém výčtu památek, umístěných v anketě o nejzáhadnější turistické místo, najdeme pouhou upomínku na v minulosti tradované příběhy: „*V podzemí Trosek jsou podle pověsti ukryté poklady loupeživých rytířů, vchod do sluje s pokladem ale zůstává neobjeven. (...) Například jeden z minulých vítězů ankety, donedávna téměř zapomenutý hrad Houska, se díky pověsti o díře do pekla vyšvihl mezi nejznámější hrady v Čechách.*“¹⁶⁰ Současnost tedy upomíná i na aspekty spjaté s fantastickými příběhy. Už nejde jen o pouhé otiskování článků místních nadšenců, kteří publikovali pověrečné povídky a pověsti právě pro jejich obsah, jemuž snad i zčásti alespoň jejich zdroj věřil.

4.2.2 Odkazy na hmotné kulturní dědictví

Velký prostor je po roce 2004 věnován přírodním památkám, tedy odkazům na hmotné kulturní dědictví, které však postrádají specificky regionální rysy. Ač památkové objekty najdeme po celém území naší republiky, jsou přesto ty, o nichž se články zmiňují, chápány veřejností jako součásti krajiny, v níž zdejší lidé žijí a která dává obraz „jejich domova“. Zároveň je ale nutné podotknout, že články o hmotných památkách ne vždy evokují obraz domova, ale najdeme i nádech turistické propagace. Často je souběžně s prezentovanou památkou oslavována aktivita, týkající se jejího zvelebování či záchrany. Snad nejčastěji zmiňovanou je Semtinská lípa.¹⁶¹ Uveřejňovány jsou také články, nabízející zajímavé památky v kraji po jejich

---

¹⁶⁰ Nejzáhadnějším turistickým místem v Česku je hrad Trosky. In: OJKT 2010, roč. XVII (XXXIII), s. 312

¹⁶¹ JINDRA, J.: Znovu Semtinská lípa. In: OJKT 2004, roč. XI (XXVII), s. 52; red.: O stáří Semtinské lípy. In: OJKT 2004, roč. XI (XXVII), s. 231; SAMŠIŇÁK, K.: Výročí Semtinské lípy. In: OJKT 2005, roč. XII (XXVIII), s. 156-157

znovuotevření, rekonstrukci apod.¹⁶² Nebo naopak „vzpomínka“ na objekty již zchátralé či ty, které musely v minulosti ustoupit stavbám moderní doby.¹⁶³ Příspěvky jsou téměř vždy doprovázeny výzvou k péči o přírodní památky. „*Osud Markovy vyhlídky není bohužel v Českém ráji ojedinělý. (...) Obecní úřady, CHKO, turistické oddíly i soukromé iniciativy by se měly zaměřit na péči (...)*“.¹⁶⁴

Rok 2005 přináší seriál s názvem „Zhmotnělá znamení v přírodě“.¹⁶⁵ Tři příspěvky mají podtituly: Kamenné památky v krajině, Znamení a nápisy, Jiné objekty. Autor se v nich věnuje postupně smírčím křížům a jejich spojení se středověkým trestním právem, dále nápisům, znakům a znamením na křížích a v křížích se specifickými názvy. Na obecných zvyklostech dávné doby ukazuje jejich konkrétní projevy v regionu.

V dalším ročníku začíná seriál nazvaný „Krok za krokem za památkami našeho kraje“, jenž se věnuje pozoruhodným místům regionu, mezi nimiž jsme našli i upomínku lidové architektury v Pojizeří.¹⁶⁶

Zajímavým se nám zdál příspěvek¹⁶⁷, v němž autorka zmiňuje mj. znovuoobnovení velmi staré tradice svatojakubských poutí vedoucích z Turnova do Hejnic, od Jablonce nad Nisou do Bozkova apod., které se nově začaly konat v obci Krásná u Jablonce nad Nisou v kostelíku sv. Josefa. Tato aktivita byla znovuoobnovena občanským sdružením Matice děkanství Železnobrodského zejména pro myšlenku „záchrany dědictví a kultury předků“. Do Evropských fondů byla dána žádost o pomoc při financování oprav kostela. Avšak není jisté, zda tradice bude pokračovat: „*Po vstupu do EU jsme už nesměli denně zvát lidi na pobytí do budovy se suchými záchody a padajícím stropem.*“¹⁶⁸ Tato ukázka poukazuje i na aspekty, které s sebou dohled Evropské unie nese spolu s možnostmi financování oprav památek.

---

¹⁶² BACHOVÁ, M.: „Zázrak v Klášteře Hradišti nad Jizerou!“. Krypta se otevřela veřejnosti. In: OJKT 2004, roč. XI (XXVII), s. 292-294; BROŽ, R.: Kostel sv. Jana Křtitele v Nudvojovicích v novém hávu. In: OJKT 2006, roč. XIII (XXIX), s. 16-20

¹⁶³ JINDRA, J.: Vyhlídka Antonína Marka a ty druhé. In: OJKT 2005, roč. XII (XXVIII), s. 222-223

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 223

¹⁶⁵ MIKULE, F.: Zhmotnělá znamení v přírodě. In: OJKT 2005, roč. XII (XXVIII), s. 60-62, 134-136, 220-221

¹⁶⁶ JERMÁŘ, J.: Kostel a památky lidové architektury v Loukově. / Loukovec. / Sezemice. In: OJKT 2006, roč. XIII (XXIX), s. 289-295

¹⁶⁷ RÁKOSOVÁ, Z.: Matice, poutě sv. Josefa na Krásné a evropské fondy. In: OJKT 2007, roč. XIV (XXX), s. 196-200

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 199

4.2.3 Spolky a sdružení spolu s jejich čelními představiteli

Poměrně velká část článků je věnována upomínkám na významné osobnosti regionu, často jsou jmenovány ve spojení se zakládáním různých spolků, které v kraji působily. Příkladem můžeme uvést článek o rodáku z Lomnice nad Popelkou, Václavu Rubešovi, zakladateli skautského oddílu v Nové Vsi nad Popelkou.¹⁶⁹ V článku se dozvídáme informace ze života této osobnosti, taktéž ale nechybí zmínka, že článek je zároveň připomenutím 90. výročí lomnického skautingu.

Najdeme ale i příspěvky věnované jednotlivým spolkům a sdružením, aniž by zmiňovaly osobní život čelného představitele či zakladatele. Jedná se o například o upomínku na TJ Sokol, župu Krkonošskou.¹⁷⁰ Dalším příkladem může být i článek o divadelním ochotnickém souboru v Bozkově, který působí s přestávkami již 250 let.¹⁷¹ V ročníku XII (XXVIII) nalézáme příspěvek o historii turnovské turistiky.¹⁷² Ten mapuje vývoj Klubu českých turistů Turnov na pozadí historických událostí, jeho činnost v průběhu času, sepětí s tělovýchovnou jednotou SOKOL a také připomíná význačná jména osobností, která byla v Turnově s klubem spjata. Z dalších lze uvést příspěvky k činnosti lomnického loutkového divadla.¹⁷³ Oba se věnují historii loutkohereckého souboru, který v Lomnici nad Popelkou působí od roku 1926. Článek uvedený v ročníku 2007 je pak doplněn o redakční poznámku na okraj, která doplňuje informace o prvním představení loutkohereckého souboru, které v článku samotném nebyly uvedeny. Doplnující informace pocházejí z Encyklopedie výtvarníků loutkového divadla.

---

¹⁶⁹ MIKULE, V.: Skaut Václav Rubeš. In: OJKT 2010, roč. XVII (XXXIII), s. 141-142

¹⁷⁰ MORÁVKOVÁ, L.: 125 let župy Krkonošské. In: OJKT 2010, roč. XVII (XXXIII), s. 144-145

¹⁷¹ MAXA, M.: Divadelní ochotnický soubor Sokola Bozkov. In: OJKT 2009, roč. XVI (XXXII), s. 327-329

¹⁷² ULMANN, M.: Z historie turnovské turistiky 1892-2004. In: OJKT 2005, roč. XII (XXVIII), s. 182-187

¹⁷³ KAPLAN, J.: Příspěvek k historii lomnického loutkového divadla. Obtížná poválečná léta. In: OJKT 2004, roč. XI (XXVII), s. 53-56; KAPLAN, J.: Osmdesátka lomnického Kašpárka. In: OJKT 2007, roč. XIV (XXX), s. 51-52

4.3 Porovnání výstupů obsahové analýzy médií z období první republiky a z období po vstupu České republiky do Evropské unie

Obraz života v regionu nám v období první republiky podává mnoho článků. Téměř vždy se jedná o osobní vzpomínky někoho z autorů či z jeho blízkých. Častými jsou články, publikované místními učiteli s cílem podat obraz školství v 19. století. Případně jde o vzpomínky na dětství, prochnuté idylickým obrazem zdejšího regionu. Vesměs nejde o ucelené články, shrnující všechny aspekty běžného života. Jinak tomu ale je v případě článku z období po vstupu České republiky do Evropské unie. Obsáhlý článek dr. Jany Scheybalové odkrývá život v 19. a v první polovině 20. století, snaží se uceleně shrnout a poukázat na všechny situace běžného života i způsob prožívání svátečních dnů.

Již při pohledu na názvy jednotlivých podkapitol v obou sledovaných obdobích je zřejmé, že po vstupu České republiky do Evropské unie se objevuje v centru pozornosti vydavatelů sborníku nový prvek. Je jím lidová strava. Té je věnováno v obnovených číslech sborníku několik článků, ale v původních vydáních jsme o ní žádnou zmínku nenašli. Pokud jde o podobu příspěvků, věnujících se tomuto tématu, lze je zhodnotit jako popisný. Tím máme na mysli, že se jedná o výčet stravovacích zvyklostí nebo jídel typických pro daný region spolu s jejich specifickými názvy, užívanými v regionu. Více obsáhlým se jeví článek dr. Jakoubčové z roku 2004. V něm autorka popisuje proměny stravování od 16. do 19. století, uvádí rozdíly mezi stravou obyčejných lidí a jídel vyšších vrstev, odlišuje jídla všedního dne od jídel svátečních a nechybí ani zvyklosti, týkající se přípravy pokrmů. Například najdeme způsoby pečení chleba, jeho spojení s magií, či ukázky rčení spojených s chlebem a obyčej, z něhož je rčení odvozeno.

Oproti tomu je v období první republiky více prostoru věnováno řemeslům (ve srovnání s druhým sledovaným obdobím). V kapitole 4.1.1.2 jsme uvedli příspěvek u zaniklých řemeslech, která souvisela nejčastěji s textilním průmyslem v podhorských oblastech regionu. Na stránkách sborníku se můžeme ovšem dozvědět i o podobě poštovní přepravy ve druhé polovině 19. století, a to v člancích, které publikoval v letech 1924-27 o svém otci Josef Hoffmann. Poštovní přepravu sice nelze zařadit mezi charakteristický prvek regionu, ale v příspěvcích najdeme mnoho odkazů, vážících se

právě k regionu. Ostatně, to by mohl být snad i důvod, proč Josef Hoffmann svůj příspěvek publikoval. Snad chtěl na příběhu svého otce ukázat něco typicky „turnovského“. V článku ukazuje mj. i kulturní život v Turnově. Na Turnovsku byly vždy velmi výraznými i obory, zpracovávající drahé kameny, což se projevuje i v článcích sledovaného periodika. Proto má čtenář možnost najít odkazy k historii a zajímavostem na téma brusičství, kamenářství a podobně. Zdejší výrobky byly pilířem, na němž byla postavena Krajinská výstava v Turnově r. 1925. Zmínky o řemeslech najdeme ve sborníku sice i na počátku 21. století, nicméně jedná se nejčastěji o články zcela jiného charakteru. Články tohoto období jsou odbornými popisy činností jednotlivých řemesel, zejména se jedná o popis zpracovávání drahých kamenů, které bylo v regionu vždy v popředí zájmu. Je zde patrná jistá návaznost na minulost, téměř vždy se však jedná o krátkou upomínku historie této tradice, převážně uveřejněnou v datech. Objevuje se i v souvislostech zahraniční spolupráce, ale nejedná se už o návrat k minulosti.

Dalším prvkem lidové kultury, kterému vydavatelé sborníku věnovali jisté místo, je lidový kroj. V období první republiky je autorkou obsáhlého článku, popisujícího lidový kroj, Eleonora Prošková. Na její práci navazuje v období po vstupu České republiky do EU tehdejší etnograf mladoboleslavského muzea, PhDr. Jaromír Jermář. Ve svém článku popisuje kroj, který je ve sbírkách muzea a získán byl zásluhou Eleonory Proškové, která se lidovým krojům věnovala a shromažďovala je. Rozdíl bychom snad mohli vyčíst v záměru prezentování tohoto prvku lidové kultury. Období první republiky nabízí nekritický pohled do minulosti, v němž nechybí ani zmínky o jednotlivých osobách, které kroj a jeho součásti různým způsobem upravovaly: „*Šátky bílé s třemi vyšitými rohy vázané na „kačenu“ (vázala je Beránková). (...) U starých Junů na Trávnících upravovaly se čepce. Horáčková upravovala krajky na „kuláky“.* (Poznámky o úpravě hlavy jsou z vypravování staré Roštejské).“¹⁷⁴ Oproti tomu u článku, který publikoval zástupce místního muzea můžeme snad chápat lidový kroj jako „zajímavost“, kterou muzeum nabízí a která může čtenáře periodika přimět k návštěvě mladoboleslavského muzea.

V podkapitolách 4.1.1.4 a 4.2.1.4 uvádíme články, věnující se lidové architektuře. Zde nenajdeme mnoho rozdílných pohledů na danou součást tradiční lidové kultury. V

---

¹⁷⁴ PROŠKOVÁ, E.: Lidový kroj na Turnovsku. In: OJKT 1922-23, roč. I, s. 30

období první republiky se lidové architektuře věnoval učitel Petr Matoušek, který na jednotlivých stavbách vyzdvihuje regionálně či místně specifické prvky. V období po vstupu České republiky do EU se místním architektonicky specifickým prvkům věnuje nejvíce ing. Svatopluk Technik, který publikuje se stejným záměrem jako Petr Matoušek. Rozdílnost je snad vidět pouze na možnostech dokumentace jednotlivých stavebních prvků. Zatímco v prvním sledovaném období se spoléháme více na náčrty autorů či malby Jana Prouška, ve 21. století máme k dispozici fotografie, na nichž lze dobře dokumentovat konkrétní prvek. Vzhledem ke skutečnosti, že v regionu je mnoho dochovaných staveb lidové architektury, jsou si příspěvky v obou obdobích velmi podobné. U obou autorů najdeme i jisté apely k zachování tradičních prvků lidového stavitelství.

Budeme-li sledovat další témata a jejich proměny v obou obdobích, nelze opomenout lidové nářečí. Tomu je v původních číslech sborníku věnován, ve srovnání s obnovenými čísly, nepoměrně větší prostor. Autorka obsáhlých článků, Anežka Čermáková-Sluková, čerpá z pozůstalosti Karoliny Světlé, která se kraji pod Ještědem věnovala v neobvyklé míře. S tím souvisí zároveň i řada článků, oslavujících tuto spisovatelku. Informace o nářečí můžeme vyčíst i z článků, jejichž autoři primárně chtěli přiblížit tradiční způsob života v regionu, zejména v jeho podhorských oblastech, kde svérázný způsob života přetrvával déle než v městských oblastech. Záměrem článků však nebylo vyzdvihnout přímo lidové nářečí regionu, nýbrž upozornit na způsob zdejšího života, s nímž je však nářečí pevně spjato. V období po roce 2004 jsme našli pouze jeden příspěvek k tomuto tématu, koncipovaný více jako autorova vzpomínka na mládí strávené v regionu. Publikovány jsou zde výrazy, které autor slýchal jako dítě. Pod tímto příspěvkem však následuje redakční poznámka, v níž se vydavatelé od obsahu článku distancují a uvádějí, že prvky lidové mluvy, které autor příspěvku uvádí, byly běžné i v jiných částech republiky a nejsou tedy oním specifickým, které chtěl autor přiblížit. Na tomto příkladu je zřejmé, že ve druhém sledovaném období je kladen daleko větší důraz na kritické zkoumání při prezentování prvků lidové kultury.

Velmi rozdílným se také jeví uchopení tématu pověr, pověrečných povídek či pověstí, pořekadel a obecně lidové slovesnosti. Zatímco v prvním sledovaném období najdeme poměrně velké množství příspěvků s touto tematikou, ve druhém sledovaném období jim není, až na jediné dvě výjimky, věnován žádný prostor. V období po roce 2004

publikovaný článek s ukázkou jedné pověsti vyznívá jako „výlet do časů minulých“, který se vlastně ani v názvu avizované „pověsti z Holenic“ nevěnuje. Jde více o ukázkou zaniklého způsobu dopravy. Článek by pro svůj charakter proto mohl být zařazen spíše do předchozího odstavce, věnujícího se tematice řemesel. Oproti tomu v období první republiky najdeme řadu odkazů k lidové slovesnosti, zvykům apod. Tomuto prvku lidové kultury se věnují autoři příspěvků poměrně často. Ať už jde o uveřejňování zašlých či zanikajících zvyků, pověr, pověstí, pořekadel či zveřejňování koled, vážících se k různým dnům roku¹⁷⁵. Jedním z rozsáhlých příspěvků byl seriál Jaroslava Mencla, věnující se oblasti Mnichova Hradiště. Dále pak články místních učitelů z oblasti Proseče nad Jizerou, Turnovska, Českého Dubu, Svijanského Újezdu či okolí Bělé pod Bezdězem. V této oblasti je vidět velká snaha přispěvatelů o shromáždění specifických prvků, neboť tato se oblast lidové kultury v počátku 20. století rychle měnila a sami autoři reflektují skutečnost, že i při sběru takového materiálu narážejí na rychlé změny. Takřka vždy uveřejňují zdroj, od něž konkrétní ukázkou čerpali. Rozdíl mezi poměrem zastoupení článků s touto tematikou v jednotlivých obdobích může být snad způsoben skutečností, že na počátku 20. století byla lidová slovesnost v uveřejňované podobě ještě přeci jen zčásti přítomna v každodenním životě obyvatel zdejšího regionu nebo na ni místní obyvatelé přímo navazovali. To by mohlo vysvětlit velký zájem o stále živý prvek lidové kultury. Ve 21. století je pak možné čerpat informace pouze zprostředkovaně, jen málo informátorů tradiční lidové kultury je schopno ještě podat informace. Dalším faktorem, který zde jistě sehrál úlohu, byla návaznost v období první republiky na ambice při shromažďování informací pro Národopisnou výstavu československou v roce 1895. Svou roli sehrála snad zčásti i skutečnost, že při pokusech o vydávání obnovených čísel sborníku nebylo nutné, z hlediska vydavatelů, přinášet opětovně informace již publikované. Ve druhém sledovaném období taktéž můžeme sledovat, že se zveřejňování pověstí přesouvá více do specificky zaměřené literatury. Příkladem jmenujme publikace vydávané místními sdruženími s cílem přiblížit (často zejména dětem) turisticky zajímavá místa regionu za pomoci pověstí s nimi spjatých.¹⁷⁶ Pokud se pokusíme o srovnání kapitol, věnujících se různým spolkům, zjistíme, že v době první republiky o nich nebylo publikováno tolik, jako v případě období po vstupu České republiky do Evropské unie. Na tuto skutečnost mohl mít vliv fakt, že spolky

¹⁷⁵ Najdeme koledy vánoční, velikonoční či koledu, která se zpívala v den sv. Řehoře.

¹⁷⁶ Např. Dvanáct pověstí Českého ráje. Turnov 2006

činných v období první republiky, které by měly návaznost na minulost, bylo minimum. Po první světové válce se většina spolků začala postupně formovat do svých budoucích podob. Ve druhém sledovaném období pak najdeme mnoho odkazů, které upomínají čtenáře na významné osobnosti regionu, v souvislosti s různými spolky, jejichž byli představiteli. Dále se články druhého období týkají i činnosti samotných spolků, ať již ochotnických, tělovýchovných či jiných. Autoři těchto článků poukazují zejména na jejich důležitou úlohu v minulosti. Tato skutečnost je však zmiňována zejména v souvislosti s obdobím v letech 1948-1989. Články připomínají, že i přes ztížené podmínky v letech komunistického režimu v tehdejší Československu, se spolkům podařilo udržet myšlenku svého vzniku a na ni posléze po roce 1989 postupně navázat.¹⁷⁷ V období první republiky se články podobného charakteru více věnovaly jednotlivcům, kteří se pokoušeli o osvětovou činnost či se snažili být nápomocni při zakládání jednotlivých spolků.

Zviditelňování hmotných památek v regionu probíhalo v obou obdobích s víceméně podobným záměrem. Jedním z důvodů zveřejnění v regionálním periodiku byla snaha, poukázat na zajímavá místa regionu a vybídnout čtenáře k aktivní účasti při snaze o jejich záchranu, zároveň pak představit specifika (týká se zejména lidových staveb). Již od počátku vydávání sborníku se setkáváme s různými apely na opravu té či oné kulturní památky. Jindy pak s poděkováním, že restaurátorské práce byly dokončeny a takový příspěvek pak vybízí veřejnost k prohlédnutí památky. Ve druhém sledovaném období pak najdeme i zmínky o tom, že oprava byla uskutečněna díky dotacím, ať už státním nebo ze strany Evropské unie. Obecně ale lze konstatovat, že hmotným památkám regionu je zřejmě vyčleněn větší prostor v období po vstupu České republiky do Evropské unie.

---

¹⁷⁷ Velmi časté jsou také články, upomínající na události 2. světové války, resp. na domácí a zahraniční odboj, jenž jsou uveřejňovány vždy ve spojení s osobnostmi, které se na nich podílely. Jména jsou vždy spjata s regionem. Jde buď o rodáky z regionu či o osobnosti, které v regionu byly při aktivní obraně proti nacismu činné.

5. Závěr

Jak bylo již předesláno v úvodu, tato práce si kladla za cíl zodpovědět dvě otázky. Jaké kulturní prvky stály v popředí zájmu při snaze o zviditelňování kulturního dědictví a jak tyto prvky byly v médiích prezentovány, tedy jaká idea byla předkládána veřejnosti? Obdobími, která byla předmětem výzkumu, byla doba po roce 1918 (období první republiky) a doba po roce 2004 (období po vstupu České republiky do Evropské unie). Pokusíme-li se shrnout všechny získané poznatky, lze konstatovat, že v období po roce 1918 jsou na stránkách zkoumaného periodika patrné odkazy na minulost ve velké míře. Snaha o reflektování specifických kulturních prvků lokálního charakteru, u nichž vydavatelé sborníku a potažmo i širší veřejnost cítí potřebu zveřejnění, aby v budoucnu nebyly zapomenuty či aby byly součástí představy o sledovaném regionu jako jeho nedílná součást, je viditelná ze všech stránek sborníku. Ve zkoumaném periodiku se projevují jisté „vlastenecké“ snahy i v upomínkách na specifické regionální, podhorské nářečí. Mluvíme zejména o nářečí z kraje pod Ještědem. Články se různou měrou věnují lidové slovesnosti (ať už jde o přetisk dětských říkadel či lidových písní). Ta je součástí slovesné kultury a má nezastupitelné místo v celém našem kulturním vývoji a v utváření společenského vědomí.¹⁷⁸

Prostřednictvím sledovaného tématu je též vidět, že lidová kultura byla v regionu poměrně živá ještě v předválečném období nebo se přinejmenším v ústní slovesnosti v tomto období i nadále udržovala. Tuto skutečnost dokládá řada odkazů v období první republiky, vztahujících se ponejvíce k 19. století. Pravděpodobně na tuto skutečnost mohla mít vliv i iniciativa místních patriotů, kteří se snažili shromáždit co nejvíce charakteristického materiálu dané oblasti pro Národopisnou výstavu konanou 1895 v Praze a z jejichž obsahu pak autoři článků čerpali. Ovšem pravděpodobně to také znamená, že například pověrečné povídky a pověsti byly stále ještě známé mezi lidmi, tedy udržovaly se v ústním podání. Z toho plyne v prvním sledovaném období velké množství článků, odkazujících na prvky kulturního dědictví, a jejich menší odstup od obsahu publikovaných sdělení, která se minulosti dotýkají. Záměrem článků snad nebylo zdůraznit, že se týkají specifických kulturních prvků, ale ukázat tehdy živou kulturu, která místy byla na ústupu. Tato myšlenka by mohla být podpořena způsobem

---

¹⁷⁸ LEŠČÁK, M. – SIROVÁTKA, O.: Folklor a folkloristika, s. 5-6

uveřejňování jednotlivých aspektů běžného života. V původních ročnících z období první republiky najdeme obvykle přepis paměti jednotlivců, na nichž je ukázáno např. lidové nářečí či způsob slavení různých svátků. Oproti tomu v obnovených vydáních sborníku již takto psané příspěvky nenajdeme.

V současnosti se texty oprost'ují od slovních spojení jako „naše Pojizeří“ a více fakticky podávají čtenářům informaci o konkrétním projevu lidové kultury, vynechávají tak příběh minulého století, do něž byl dříve onen kulturní prvek zasazen. V obnovených vydáních jde tedy především o zveřejnění prostých faktů oproti, často „idylickému“, autentickému převyprávění příběhů v době první republiky. Ovšem nechceme, aby to vyznělo že v období první republiky šlo jen o nekritický přetisk jakýchkoli příběhů. Sám vydavatel prvních ročníků, J. V. Šimák k tomu píše: „*Bylo mi (...) vyčiněno, že olupuji svou kritikou Český ráj o krásné jeho pověsti. (...) Nám (...) velmi záleží na pověstech, třeba méně krásných, jen když jsou výtvary opravdu lidové tvořivosti anebo aspoň opravdové poesie. Ale přirozeně se nám nelíbí výmysly venkovských pseudoliterátů (...)*“¹⁷⁹

Opětovně vydávaná čísla provází snaha o všestranné poznávání bezprostředního okolí tak, jak to bylo v období vydávání původních ročníků sborníku. Ovšem článků, které odkazují na jevy tradiční lidové kultury, jakým je například lidová slovesnost, najdeme ve srovnání s obdobím první republiky o poznání méně. Tento fakt může být zapříčiněn i tím, že od druhé poloviny dvacátého století jevy tradiční lidové kultury jako významná součást dřívějšího lidského vědomí postupně vymizely. S nástupem moderního věku již nebyly třeba. Toto tvrzení může podložit fakt, že nové způsoby vědeckého poznání vytlačily například různé pověrečné praktiky. Zároveň jsme v předchozí kapitole vyslovili domněnku, že téma bylo již pro vydavatele sborníku vyčerpáno v původních číslech periodika.

Obecně lze v obou sledovaných obdobích najít mnoho článků, věnovaných významným osobnostem regionu, které jsou zmiňovány nejčastěji v souvislosti se spolky, jejichž byly čelními představiteli či přímo zakladateli. Tento jev je však více patrný v období po vstupu České republiky do Evropské unie. Budeme-li se držet členění jevů lidové kultury, tak, jak bylo v rámci koncepce o účinnější péči o tradiční lidovou kulturu v České republice předloženo Národním ústavem lidové kultury, pak je možné většinu

---

¹⁷⁹ ŠIMÁK, J. V.: Pověst a nepravda. In: OJKT 1923-24, roč. II, s. 28-29

upomínek na významné osobnosti regionu také zařadit do kategorie nemotné lidové kultury, konkrétně pak jako společenské vztahy. Do této podoblasti spadají mj. spolky a společenské organizace. V člancích uváděné osobnosti lze tedy zařadit mezi: „výrazné osobnosti lokálního prostředí, které se významně podílely na zakládání neformálních sdružení i oficiálních spolků, stály v jejich čele a které výrazně poznamenaly veřejný a společenský život v prostředí, kde žily.“¹⁸⁰

Takové zařazení je naznačeno i úvahou ve studii dr. Janečka pro scházení se při různých příležitostech, neboť „je pro danou komunitu daleko významnějším prvkem nemotného kulturního dědictví“.¹⁸¹

V období po vstupu České republiky do Evropské unie nejde už o to, jen ukázat charakteristické znaky lidové kultury, ale daleko větší důraz je kladen na kritické zkoumání a uveřejňování jen skutečně doložených prvků. Pokud jsou kulturní prvky uváděny, pak vyznívají ve svém kontextu jako „zajímavost“ z minulosti regionu. Odkaz na prvky kulturního dědictví je pak oproti prvním sledovanému období podroben kritickému zkoumání.

Snad právě pro potřebu kritického zkoumání kulturních prvků, které by měly být zveřejněny, je v období po vstupu České republiky do Evropské unie dávána přednost zviditelňování hmotného kulturního dědictví. Na mysli tím máme mnoho článků a významných památek přírodního charakteru, o hradech, zříceninách, památných stromech či křížích.

Článek z roku 2007 uvedený v kapitole 4.2.2, upomínající snahu na obnovení památky, poutního kostelíka sv. Jakuba v obci Krásná u Jablonce nad Nisou a snahu na pokračování tradice svatojakubských poutí, ukazuje, že období vstupu do Evropské unie s sebou zřejmě neneslo jen snahu veřejnosti o „vyzdvižení“ specifických kulturních prvků, ať už regionálního či národního charakteru. Ukazuje, že vstup do Evropské unie také přinesl pro záchranu kulturního dědictví možnosti finanční, ale zároveň dohled nad aktivitami, spojenými s úsilím v kulturní oblasti.

Vydavatel nových ročníků uvádí, že díky lásce k vlasti, která vedla přispěvatele v období první republiky, byly utvářeny prostřednictvím OJKT prospěšné a zjevně

¹⁸⁰ BLAHŮŠEK, J. (ed.): Identifikace a dokumentace jevů tradiční lidové kultury v České republice, s. 42

¹⁸¹ JANEČEK, P.: Problematika konceptu nemotného kulturního dědictví, s. 5

konstruktivní občanské postoje. Všichni vedli své žactvo k důvěře ve vlastní zemi, k povědomí o potřebě vlasti pomáhat. Tento idylický obraz snad sděluje něco o záměrech zveřejňování, otázkou ale zůstává, nakolik je pravdivý. O účinku otisknutých sdělení lze jen stěží konstatovat něco obecně. Obsah sdělení není vnímán všemi identicky (mediální publikum není masou, která by vnímala sdělení stejně), sílu působení záměru vydavatelů nelze odhadnout. Význam sdělení se tak stává subjektivní při střetu s emocemi, kulturou, hodnotami a znalostmi.

Tento výzkum mohl snad být doprovázen i kvantitativní obsahovou analýzou, která by jej obohatila zobecněním dat, týkajících se rozsahu článků uveřejňovaných ve vybraném periodiku v jednotlivých obdobích. Jistě by bylo zajímavé sledovat, jakou pozornost z celkového rozsahu jednotlivých vydání sborníku věnují vydavatelé odkazům ke kulturnímu dědictví v poměru k článkům jiného charakteru.

6. Seznam použité a citované literatury

- Barker, Chris: Slovník kulturních studií. Praha 2006
- Beneš, Josef: Muzeum a sbírky. Praha 1977
- Berger, Peter L. - Luckmann, Thomas: Sociální konstrukce reality. Brno 1999
- Blahůšek, Jan (ed.): Identifikace a dokumentace jevů tradiční lidové kultury v České republice. Strážnice 2006
- Československá vlastivěda. Lidová kultura. Praha 1968
- Disman, Miroslav: Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha 2002
- Dvanáct pověstí Českého ráje. Turnov 2006
- Edel, Tomáš: ČESKODUBSKO v památkách 12.- 20.století. Český Dub 2006
- Geertz, Clifford: Interpretace kultur. Vybrané eseje. Praha 2000
- Hendl, Jan: Kvalitativní výzkum. Praha 2005
- Howard, Peter: Heritage. Management, Interpretation, Identity. Londýn – New York 2003
- Horyna, Václav: Pověsti českého severovýchodu. Hradec Králové 1947
- Jandourek, Jan: Sociologický slovník. Praha 2007
- Janeček, Petr: Problematika konceptu nehmotného kulturního dědictví. (Příspěvek přednesený na mezinárodní konferenci Muzealizace v soudobé společnosti a poslání muzeologie). Brno 2006 Zdroj: <http://www.emuzeum.cz/teoreticke-texty/problematika-konceptu-nehmotneho-kulturniho-dedictvi.html>
- Jílek, František: Ze života našich otců. Liberec 1960
- Jiráková, Jan – Köpplová, Barbora: Média a společnost. Praha 2007
- Kubátová, Helena: Metodologie sociologie. Olomouc 2006
- Leščák, Milan – Sirovátka, Oldřich: Folklor a folkloristika. Bratislava 1982
- Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech. Moravy a Slezska. 2. svazek. Praha 2007
- Lokaj, Zdeněk: Média a realita. Liberec 2007
- McLuhan, Marshall: Jak rozumět médiím. Praha 1991
- Murphy, Robert F.: Úvod do kulturní a sociální antropologie. Praha 1998
- Nahodil, Otakar – Robek, Antonín: České lidové pověry. Praha 1959

Navrátil, Ivo: Tiskárny kartounů v Turnově v první polovině 19. století. Sborník prací východočeských archivů. In: Sborník prací východočeských archivů 8, Zámorsk 2000

Novotná, Hedvika: Kvalitativní strategie výzkumu. Zdroj: <http://moodle.fhs.cuni.cz>

Od Ještěda k Troskám, vlastivědný sborník českého severu. Turnov 1922 – 1938

Od Ještěda k Troskám, vlastivědný sborník Českého ráje a Podještědí; Českodubsko, Mnichovohradištsko, Sobotecko, Lomnicko, Turnovsko, Železnobrodsko a Jičínsko. Turnov 2004 – 2007

Od Ještěda k Troskám, vlastivědný sborník Českého ráje a Podještědí; Českodubsko, Mnichovohradištsko, Dolnobousovsko, Sobotecko, Lomnicko, Turnovsko, Železnobrodsko, Jičínsko. Turnov 2008 – 2011

Pertold, Otakar: Pověra a pověřivost. Praha 1956

Příručka vlastníka kulturní památky. 2 (upravené) vyd. Praha 2004

Scheybal, Josef V. – Scheybalová Jana: Lidová kultura severních Čech. Liberec 2006

Schulz, Winfried – Hagen, Lutz – Scherer, Helmut – Reifová, Irena: Analýza obsahu mediálních sdělení. Praha 1998

Šiklová, Jiřina: Ženy a politika. In: Frýdlová, Pavla (ed.): Všechny naše věřejšky II. Paměť žen. Praha 1998 (s. 215–218)

Trampota, Tomáš - Vojtěchovská Martina: Metody výzkumu médií. Portál, Praha 2010

Vaněk, Miroslav: Orální historie ve výzkumu soudobých dějin. Praha 2004

Zich, František: Sociologický výzkum. Praha 1976